

A 91698

MOLNÁR FERENC

MA, TEGNAP, TEGNAPELŐTT

(VASÁRNAPI KRÓNIKÁK)

BUDAPEST

LAMPEL R. KK. (WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.
KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

A 91698

Pilóták a mulatóban.

Egy éjjeli mulatóhely kertjében láttam először a híres francia pilótákat, itt, Pesten. A nyugati embernek már-már egyenruhává vált nyáresti dressze volt rajtuk: sötét ruha, mélyen kivágott mellény, csokorra kötött nyakkendő és feketeszalagos sárga szalmakalap. Velük volt a repülő bárónő is, a ki ugyan eddig még nem nagyon repült, sőt talán eddig még nem is nagyon báróné, de annyi bizonyos, hogy végtelenül érdekes, elszánt arcú, nagyon elfinomodott termetű nő, mozdulatban, testtartásban olyan, mint minden igazi párisi asszony: teljesen eljapániasodott, csak a dió-nagy, égő, fekete szeme és a vadul, majdnem gonoszul meghajlott orra francia benne. Sötét-aczélkék, igen drága toalett volt rajta, úgy ment a kis pilóták közt, mint valami páva, meg-megharagudott rájuk, otthagya őket és magánosan mászkált a kertben, majd megbékélt és visszament hozzájuk, karonfogta Lathamot. Aztán valamennyien beültek a táncbódéban egy páholyba és a publikum elkezdte bámulni őket. A pinczér képes levelezőlapokat vitt hozzájuk azzal az üzenettel, hogy valaki autogrammot kér tőlük. Visszalökték a kártyát, nem írták alá. Az urak, a kik első este megvacsoráztatták őket

a Hungária egy szeparéjában, azt mesélik, hogy Paulhan nem akarta a nevét emlékül ráírni a menükártyára, Efimoff pedig abban különbözött a darútól, hogy magasan repült, de nem szólt szépen, mert ötven, mondd : ötven koronát kért egy aláírásért a vendéglátó uraktól. Ugynevezett úri ember egy van köztük, Hubert Latham, a kinek pénze is van, modora is van, roppant elegáns és érdekes fiú, — talán az egyetlen köztük, a kiről egészen bizonyos, hogy ki fogja törni a nyakát. Nincs a világon életbiztosító társaság, a mely bármely összegért is biztosítaná az életét. Ő ingyen írja alá a nevét.

Ha az ember közletről látja őket, feltétlenül megdobog egy kicsit a szíve. Ez az új értelmet nyert hajós-szó : *pilóta*, most azokat az embereket jelenti, a kik a legeslegélén vannak az emberiség nemzetközi izgalmainak és érdeklődésének. Máról holnapra kibukkantak a semmiből és a világ primadonnái lettek. Alkalmam volt látni Párizsban egy perczre azt a tömeget, a mely Paulhant várta a múlt hónapban, mikor Manchesterből megjött. Az óriási Concorde-tér tele volt emberrel, katonák és rendőrök tartottak fenn a középen egy nagy üres négyszöget, a melyben miniszterek és tábornokok sétáltak. A Tuileriák minden ablakából zászló lengett. És mikor egy fellobogózott sárga automobil berepült a térre Paulhannal, rettenetes ordítással fogta körül a nép. Aznap ő volt Párizs királya. Nem csoda, ha egy magyar grófnak nem ad aláírást. Valamikor soffőr volt egy grófnál. Blériot mérnök volt, nem tudott megélni, feltalált egy újfajta automobil-lámpát, a *Phare-Blériot*-t, kitűnően reklámozta, talált hozzá egy jó szójátékot, amennyiben egy gummikerékgyár híressé vált jelszavát, a mely így szólt : *Pneu Miche-*

lin boit l'obstacle («a Michelin-pneumatik felissza az akadályokat») — így írta át: *Phare Blériot voit l'obstacle* («a Blériot-lámpa látja az akadályokat»), ezzel nagyon népszerűvé lett, rövid idő alatt félmillió frankot keresett a lámpáival, ezt a félmilliót belevette a monoplánjába — (eddig azt mondták hogy az asszonynál csak az újság és a színház kerül többbe, ime, most negyedik helyre kerül a nő, mióta repülőgépek is vannak) — és így lett a kulturtörténelem kimagasló alakja. Anzani, a híres motorkirály, másodrendű biczikliversenyző volt, aztán motoros bicziklista lett, aztán bicziklikereskedő, aztán motorjavító, aztán motorgyáros, aztán világtörténelmi nevezetesség. Ugyan gy jött a földi benzin mellől Rougier, a viharadár, meg a többi primadonna. Egy érdekes, minden tanulmányozásra méltó új emberfajta, a legtöbbje tulajdonképen minden műveltség nélkül való, kultur-érdemeket nem szerzett, tudományban, kitalálásban hatodrendű jó fiú, a ki azonban egyszerre csak elrepül a fejed fölött, miközben te a versenypályán állasz és azon veszed észre magadat, hogy hét repülőgép repdes a levegőben, mialatt te hátat fordítasz nekik és azt kérdezed a szomszédodtól:

— Melyik Andrásznak a lánya az a gyönyörű, a ki ép most megy föl a páholyba?

Ezt nem lehet elégszer elmondani, leírni, elkoptatni, az unalomig ismételni. Hét ember *repül* és mi ezt oly természetesnek találjuk, mint azt, hogy hét ló fut. És gukkerezzük a tribünt. Öt évvel ezelőtt ezt a szót, hogy »repülőgép«, úgy írtuk le, mint azt, hogy »vonatközlekedés a Holddal.« Vagy »látogatás a Mars lakóinál.« És ma nem megyek ki a repülőversenyre, mert premiére van a Vígsházban. Az

ember kíváncsi, lelkes állat és még abban az órában útott és hálátlan. Talán az élet rövideége teszi, hogy ilyen hamar térünk napirendre a dolgok fölött. Talán, ha kétszáz évig élnénk, másfél órával később fordítanánk hátat Efimoffnak. Az életünk be van osztva, ki van számítva, a nélkül, hogy tudnánk róla. Nem érünk rá sokáig csodálkozni. A felhők sofförjeit is gúnyolják már egy kicsit. »Blériot visszavonult, megszedte magát.« — »Rougier egy törött orrú ember.« — »Latham pózol.« — »Igazán báróné ez a De la Roche báróné?«

Bizonyos, hogy így van igazunk és így vagyunk emberek. A francia dandyzmus virágkorában, a Barbey d'Aurévilly idején, az volt a szép, ha az ember semmin se csodálkozott. Ez volt az emberi elme győzelme a világ dolgai felett. Az emberek monoklit viseltek és monokliban nem lehet csodálkozni, mert ha szemét mereszti az ember, leesik róla az üveg. A huszadik század modernsége viszont abban exczellál, hogy mindenben csodálkozik. Ezt tartja emberinek, igazinak, szépnek, és őszintének. A nagy Maeterlinck egy kötetben keresztül csodálkozik a méheken. Többé semmi fölény, semmi irónia, semmi blazirtság. Barzini, a világ első ujságírója, olyan zokogó lelkesedéssel írt Lathamnak egy berlini repüléséről, mint valami gimnázista. Most ezt kezdjük egy kicsit túlozni. A »csak hidegvér« helyébe a »csak melegvér« lépett. Most az a számár, a ki nem lelkesedik, ujjong, sír, bámul, imád, leborul. Most értünk el oda, a hol a nagy blazirtság megbukott annak idején: az émelegösségig.

Az öregebb Dumas írta föl jegyzetei közé ezt az esetet. A párizsi barrikádharczok idején sétált egy barátjával egy földhányáson. Puskák és piszto-

yok pukkantak a távolban. Dumas azon vitatkozott, a barátjával, hogy hogyan hal meg az, a kit egyetlen lövéssel terítenek le.

— Megfordul maga körül, — mondta Dumas, — és csak úgy bukik arczra.

— Nem úgy van, — szólt a barátja. — Nem fordul meg. Csak arczrabukik.

— De megfordul.

— Nem fordul meg.

— Ejnye . . . hát kérdezzünk meg egy . . .

E pillanatban egy sáncz mögül egyszerüen mellbelőtték a Dumas barátját. Megfordult maga körül és lebukott. A földről felmosolygott, ezt mondván :

— Határozottan, megfordul.

! És meghalt.

Akkor ez volt a divat. Most az ellenkezője. De ha nem csalódnunk, ezeknek a repülő-embereknek a karriérje összeesik ennék a divatnak a változásával. Unalmassá, csömörletessé válik a nagyon gyermekes, izgatott lelkesedés. Magunkon érezhetjük, mikor nagyon lelkesedünk. Ép most, ép mostanában kezdünk visszatérni a naivság-hajhászatról a jó öreg *nil admirari* felé. De ezt Efimoff még nem tudja és ötven koronát kér a névaláírásáért, Paulhan pedig megvárja, míg a királyok előre köszönnek neki. Ezek a fiúk tíz év mulva nagyokat fognak nézni. Havi ötszáz koronáért már jó pilótát fog kapni az ember, jó pilótát, a ki tisztán tartja a gépet, nem lopja a benzint, nem részegeskedik és nem csinál fuvart idegenekkel, a míg a gazdája az Operában ül. És akkor talán jómagam is kevesebb megatottsággal és lassúbb szívveréssel fogok utánuk nézni, mikor lumpolni mennek a nyári kabaretbe. Mert most —

bevallom — még nagyon meg voltunk hatva valamennyien, mikor czivilben láttuk őket, pezsgő mellett. De elmúlik ez is, mint a hogy benőtte a fű Lilienthal mérnök és Ferber kapitány sírját, pedig az első a repülés Messiása, a második pedig a Szent Pálja volt. Mi ép most kezdünk visszakomolyodni férfiakká, ők meg ép most térnek át az üzleti részre. Kötő ponton találkozunk velük. Ha az a kis egészen komoly életveszedelem nem volna az ő pártjukon, talán már le is járták volna magukat. De így, az a rögtön félismerhető csöppnyi tétova nézés a Latham szemében, az a jellegzetes, szomorúan ábrándos tekintet, a mely a kabaretasztal mellett sem hagyja el a mely a halálra való elkészültséget kell, hogy jelentse, — még mindig megfogja a szívemet, ahányszor csak találkozik a pillantásom az övével. Nem, ez mégsem tréfa. Holnap talán már az lesz, de ma még nem engedi tréfává lenni ez a szomorú szempár. És közülük annyian haltak már meg és olyan borzasztóan haltak meg és ha igazán lezuhannak, egy véres, húsczafatos zubbony az egész, a mi belőlük megmarad, a fejük úgy loccsan szét, mint a toronyból ledobott dinnye, és ha csak gerincztörésben halnak meg, olyan véghetetlenül fájdalmasan húzzák félre a szájukat, a mint hanyatt feküsznek az Illustration fényképein, hogy nem lehet nekik ellentállni, meghódítják, lekenyerezik az embert, beléjük kell szeretni, tudja a jó isten, miért. Hisz jó, jó, pénzért, dicsőségért csinálják. De Láczy Leó sokkal kevesebb életveszedelemmel csinál sokkal több pénzt és Caruso meg pláne minden életveszedelem nélkül szerez sokkal nagyobb dicsőséget. Ime, nem kell ezért mindjárt tiz közül hatnak meghalni olyan csúnya módon, hogy el se lehessen rendesen

temetni őket. És mégis mennek és mégis meghalnak és mégis szomorúan néznek mellettem a kabaretben. Egy szegény, derék magyar fiú, Csermely Károlynak hívják, soffőr volt egy előkelő pesti családnál, künn dolgozik a versenytéren, két hét óta ácsolja, drótozza a Voisin-gépet, a melyet megtakarított pénzén, az utolsó vasát is beleölve, vett Párizsban. Felesége van, gyereke van. Nem alszik, nem eszik, lesoványodott, — repülni akar. Meglátogatuk a volt gazdájával. »Nem bánok semmit, — mondta, — csak már a levegőben lennék«. És egyszerre csak látom, hogy úgy néz, istenem, pontosan éppen úgy néz, mint Latham. Ugyanaz a tétova, bágyadt, távolbanező kis szomorúság borong a szemén ennek a magyar gyereknek, mint az angol-német francia vérkeverékből született Lathamnak. Nem is állom sokáig ezt a pillantást, megyek ki a hangárjából.

Aztán most menjek a tribünre és legyen kulturember és vonjak vállat, fordítsak nekik hátat, gyakoroljak fölényt és biggyeszszem a számát, csak azért, mert nem tudósok, hanem csak soffőrök? És nevessem ki, mert ötven koronát kér szegény egy autogramért? És bosszankodjam, a miért henczegnek, reklámoznak, szeszélyeskednek, a miért műveletlenek és gorombák? Minek? Ugy is meg fogok nekik bocsátani mindent, mindent, ha majd az Illustration katasztrófa-fényképén meglátom a gyerekes-daczosan pityergőre húzott szájukat.

Nem, bárhogy erőlködöm, okoskodom is, nem tudok fölibük kerülni, lenézni rájuk. Bármennyire kocsisok is csupán. Így van velük az egész világ.

A színész mint nevelő.

Ujházinak a jubileumára üdvözlő levelében többek közt azt írja a magyar kultuszminiszter, hogy nagy sikerei nemcsak színművészeti szempontból értékesek, hanem annál a megbecsülhetetlen nevelő hatásnál fogva is, melyet egyénisége a közönség lelkére gyakorolt. Ennél a mondatnál meg kell állani a frázistenger közepén, a melylyel Ujházit elárasztották, mert ez a mondat — nem tudom, csak nekem-e — valami kimondhatatlan gyöngédséggel és nobilitással cseng.

Mögéje kell nézni ennek a gondolatnak egy kicsit. Mit jelent ez a gondolat? Jelenti azt mindenekelőtt, hogy van egy színész, a kinek nagy tehetsége van s a ki a tehetsége tündöklésével, a mulattatásra való képességével, a testi ügyességével érdekli az embereket, mint rútúl mondják: »publikumot vonz«. Még pedig negyven évig. Már most, ha csak százötvenszer játszik egy évben, ez körülbelül hatezer estét jelent. A régi és új Nemzeti Színház férőkéességét, meg ama rengeteg vidéki vendégszereplést nézve, a mi negyven évre jut, igen óvatos számítással is legalább ezerre tehető amaz emberek száma, a kik egy-egy Ujházi-estén a színházban voltak. Hatezer este, ezer nézőjével számítva, ez hatmillió embert jelent, a kik órákon át

feszült figyelemmel néztek, figyeltek egy emberre, a ki egy színpadnak nevezett furcsa emelvényen tett-vett, jött-ment, beszélt, sírt, nevetett. Hat millió ember tapsolta, nézte, hat millió emberre hatott, az emberekre való hatásnak évezredek óta bevált eszközével: a tömeg előtt való beszéddel és cselekedettel.

☒ Most tegyük fel, hogy ez az Ujházi nem az, a kinek a magánéletében ismerjük: végtelenül tiszta karakter, változatlanul és megrendíthetetlenül nemes gondolkozás, egy életen következetesen keresztülvitt fényes emberszeretet és habozást nem ismerő jóság, a mások szenvedéseinek megértése és megsiratása — tegyük fel, hogy nem ez, hanem ennek ép az ellenkezője mint ember, de tegyük fel, hogy mint színész, ép oly tehetséges és vonzó, mint különben, és most megint gondoljuk el, hogy negyven éven keresztül hat millió ember lelkére van hatással naponta órákon keresztül. Kezdik érezni a különbséget, a mi a tényleges állapot és a tegyük fel közt van? Kezdik érezni, hogy milyen óriás léptekkel nő meg a szemünk előtt a Zichy János üdvözlő mondata, ha a mélyére kezdünk nézni?

Már most térjünk vissza oda, a hol tényleg vagyunk: a jó, a nemes, a derék Ujházihoz. A színház igazgatója elolvasson egy új darabot és kiosztja a szerepeket. Talál a szerepek közt egy derék, kedves, jóságos öreg papot. Körülnéz a színészei közt. »Ejnye, — mondja, — ez a szerep Ujházinak való.« Mit jelent magyarul az, hogy a szerep Ujházinak való? Azt jelenti, hogy az a derék, kedves, jóságos öreg pap épen olyan ember, mint Ujházy. Hazugság, hogy a színész azt tudja játszani, a mit akar. Régi, pathetikus, ártalmas hazugság. A színész önönmagát

tudja csak játszani, mindhalálig. Tehát Ujházi megkapja a jó öreg abbé szerepét és így délután a kávéházban harminc ember tudja csak róla, hogy jó és derék ember, ellenben este már ezer ember előtt önti ki a jóságát és a derékségét és ezer embert kényszerít arra, hogy belésszeressen. Jön a másik darab és a másik szerep. Biztos, hogy valami komisz fráter szerepét már nem osztják ki neki. A másik darabban is a jó embert, a melegszívút, ő fogja játszani, mert ez »való« neki. És jön Constantin abbé, jön a nagyszívú, elzüllött vén művész: Crampton mester, és jönnek mind azok a figurák, a melyekben az írók a jó embereket festik meg, és valamennyit Ujházi játszsza, mert a közönség már kezdi tudni azt, a mit eleinte csak az igazgató, a színész-kolléga, a kávéházi pinczér, a szegény rokon, a bajba jutott barát tudott: hogy mi »való« Ujházinak, — a közönség a szerepein keresztül belelát a magánéletébe, megismeri a színészen keresztül az embert, és aztán már a közönség is, mikor otthon a szobájában olvas egy darabot, tudja, hogy melyik szerep volna jó Ujházinak. És egyszerre elmúlik a fejünk fölött negyven év s szemközt állunk egy emberrel, a ki se okos miniszter, se milliós adakozó, se nagy hadvezér nem volt, csak épen kipingálta este az arczát és szakállat ragasztott, nem is a maga véleményét mondta a színpadon, hanem azt, a mit betanult és mi mind mégis azt érezzük, hogy ő nekünk kedves és nekünk őt szeretnünk kell. Pedig hozzánk nem is volt jó, nekünk nem adott enni, mikor éhesek voltunk, bennünket nem fogott karon, mikor csüggedtünk, a mi ügyünkben nem volt nobilis és emberséges, mert nekünk csak azt tette, hogy a kétforintos vagy húszkrajczáros jegyünkért

betanulta és eljátszotta azt a szerepet, a mit egy francia író írt. Kell tehát, hogy a mi szeretetünk és meghatottságunk oka az legyen, hogy itt negyven év alatt közhírré lett, kihangzott a harmademeleti lakásból és kiskocsmából egy tiszta magánélet, felcífrázva, meghangosítva, megvilágítva és színes fényekkel beragyogva abban a négyszögletű falkeretben, a mit színpadnak neveznek, s a melybe évezredek óta tágra nyitott szemmel bámul bele az emberiség, csak azért, és kizárólag azért, hogy önmagát lássa. Már most, ha a színpadnak soha egyéb célja nem lett volna — pedig van még ezer egyéb célja is — mint csak az, hogy egy szerény körben élő magánember életének tisztaságát mindenféle fényes eszközzel és csábító módon negyven esztendőn keresztül milliók számára a nyilvánosság elé hurczolja, ott mutogassa, ott fényeskedjék és büszkélkedjék vele — maga ez az egy cél is újabb ezerévekre biztosítaná a színpad részére a fennmaradást. És itt jutottunk el végképen a mi szép mondatunkhoz, a mely arról a megbecsülhetetlen nevelő hatásról szól, a melyet a mi színészünk egyénisége a közönség lelkére gyakorolt, sőt egyikéhez amaz ezer okoknak, a mikért a színpad mindörökké morális intézmény marad, mert az marad, még ha az igazi költői mind olyan korán halnának is meg számára, mint Henry Becque, és még, ha a termékeny és szünni nem akaró Feydeau-k mind annyi ideig élnének is, mint egy tölgyfa, vagy egy elefánt.

Hogy végül a magyar, sőt Ujházi esetében specziálisan a pesti nevelő hatásról szóljunk, nálunk erre sokkal nagyobb szükség van, mint azokban az országokban, a melyektől színházat

játszani megtanultunk. Amaz országokban évszázados, évezredes kulturák nevelték valamiképen a tömegeket. Hány Ujházi kellett, hány hozzá hasonló író, pap, szónok, államférfiú, tanító, újságíró — a míg a rengeteg Londonból az a közönség lett, a mi lett. És hányszor negyven év, — a míg az angol tömeg a világ legjobbszívú, legkönnyebben síró, legszivesebben nevető és leggyermekibb lelkű publikuma lett. És hányszor negyven évig hány francia Ujházi nevelt Páris számára — az igazi Párist értem, nem a kirándulók és laptudósítók Párisát — egy büszke, minden igazságra, minden jóra, minden naivitásra gyorsan és forrón kapható tömeget. És a német irodalom, közélet és színpad Ujházijai mennyit dolgoztak, a míg megcsinálták az érzékeny és becsületes német tömegeket! Hol vagyunk ezektől, ezeknek a jóra való hajlandóságától mi, pestiek? Ez a finom, alig érezhető, rengeteg időbe kerülő, hajszálankint, milliméterenkint történő lassú változás mikor juttat ki bennünket mint tömeget abból, a miben nyakig vagyunk: a zagyva napról-napra való élésből, mikor tisztítja, nemesíti meg ennek a városnak a nagy tömegét legalább annyira, hogy a fantáziáját politikában, társadalomban, mások magánéletének megbírálásában ne piszkos, brutális, de pikánsan hangzó hazugságok felé nyissa ki, — hol van az a sok Ujházi és hányszor nem negyven, de **n**égyszáz évig kell neki minden este a szíve vérét odaadni egy publikumnak, a míg ez a publikum megtanulja azt, hogy ha valaki az utcán összeroskad és vért tajtézik, a teendő nem az: körülállni, kérdezni: mi az? ki az? agyonütötték? részeg disznó? öngyilkos? bámulni, a hátulállóknak, a kik nem látják a beteget, hazudni, sőt mosolyogni,

tovább menni, köpni, semmit, de semmit nem érezni, csak kíváncsinak lenni, megint hazudni és másnapra mindent elfelejteni? Hány Zichy Jánosnak kell a magános óráiban a közönség lelki nevelését szent és komoly és krisztusi munkának tartani, a míg csak egy egyszerű villamos elgázolásnál másként fogja magát viselni Pest, mint úgy, a hogy mindennap láthatja, a ki az utcán jár? Hány Kaas Ivornak kell a munkába, a meg nem alkuvásba belehalni, a tiszta tüzek szent lángjában elégni, a míg az életrajzokból, a nekrológjaikból és a koporsójuk felett mondott beszédekből annyi nev elő hatás virágozik ki, a mennyi csak egy kávéházi asztal felfogására egy hajszál százezredrészének súlyával hatni tud? Budapest közönségének, ennek az alapjában véve nem rossz, szegény, lázas, korán érett, könnyelmű gyermeknek, hány tanító és barát és testvér és apa és hány vértanú kell még, a míg megtalálja a szívét? És hány nálunknál gyöngébb ember, a ki nem elég bátor és erős arra, hogy megvédje magát, fog itt vérbe, sárba, szégyenbe, hazugságba, szegénységbe és halálba tiportatni, a míg az eljövendő századok kultuszminisztere egy boldogabb levelet fog írni az eljövendő Ujházinak?

Meglehet, hogy nem a jók és szelídek, hanem a nagyon bátrak fognak ezen munkálkodni, a mikor mi már mind nem leszünk. És ezek talán ki fognak nevetni bennünket, a mi jó öreg Ujházinkkal együtt, amért ezt az, ismétlem: nem rossz, szegény, lázbeteg, koránérett és könnyelmű város-gyermeket olyan nagyon és valahogyan már a hazaszeretethez hasonlító gyöngédséggel szerettük, olyan nagyon, hogy még a mikor orvul végigvágott is a hátunkon, mi könnyezve és szerelmesen térdeltünk előtte.

Egy rendőr.

Ezen a hűvös, ködös, didergető novemberi reggelen korán van dolgom a városban, elég szomorú, de már fél hatkor benn kell lennem. Megy a kocsi befelé a fantasztikussá kopott Márgitszigeten, a reggeli ködön lámpák csillognak át Budáról, körülöttem a gyári szirének orgonálnak. Valami nagyon halvány derengés lehel rá a Duna fekete tükrére. Öt óra múlt és nagyon hideg van. Megint kürtök szólnak Ujpest felől. Egyik gyár a másik után ordít fel a szomorú hajnalba. Vannak szemtelen, kihívó hangú gyárak, ezek éleset, rövidet, nagyon határozottat harsognak, — mindig az az impreszióm, hogy ezek jól mennek, sok pénzt hoznak, valami komisz és olcsó kis árút állítanak elő rengeteg mennyiségben, nem hiteleznek, a munkásaikkal rosszul bánnak. Henczégve, hetykén kukorékolnak reggel. Aztán vannak gyárak, a melyek mélyen, fájdalmasan, sokáig búgnak; szeretném azt mondani, hogy sírnak ilyenkor reggel. Panaszkodnak, azt mondják: »Rosszul megy nekünk, pedig így meg úgy...« Néha egyszerre szól kettő, három, valami veszettül művészietlen diszharmóniában. Így vonulok be a kopár fák közt rengeteg bögések közepette, zenével kísér az a nagy, füstös orgona,

a mit újpesti gyárvárosnak szoktak nevezni, ez a kis, balkáni London. És a sötétben egyre fehéredő ködben egyszerre csak megcsillan előttem három-négy piczi, fényes pont. Egy pár érczgomb és egy kardmarkolat. Ott áll a rendőr.

— Jó reggelt, — mondja.

— Adjon Isten.

— Hideg van.

— Hideg van.

— Korán tetszett kelni.

Ezt már alig hallom, elmegy velem a kocsi. »Nem, — mondom magamban — nem hallgatom el, a mit erről az emberről tudok. Egyszer csak mégis ki kell rukkolni vele. Nem tehetek róla. Csak lesz annyi eszük a feljebbvalóinak, hogy nem szidják össze, a miért szó volt róla az ujságban, nem tehet ő róla.«

Hát ennek a rendőrnek kilencz gyereke van. Hat fiú és három leány. Tíz volt, de egy meghalt. A fizetése száznyolcz korona, — az istenért, ne bántsák érte, nem panaszkodott szegény, nagyon meg van elégedve, nekem mondta, sőt hangsúlyozta — mondom, a fizetése száznyolcz korona. A feleségével együtt tehát tizenegyen vannak, s ha hozzáveszünk, így elméletben, papiroson a fizetéséhez havi két koronát, hogy osztható legyen tizenegygyel, hát jut mindenkire havonta tíz korona, lakásra, fűtésre, mosásra, világításra, ruházatra és — majdnem elfelejtettem ezt a szükséges fényűzést: — eledelre. De nem erről van szó, istenem, ez nem szenzáció, ezért nem érdemes feljajdulni, ez az úgynevezett nyomor, az egyszerű, bővített nyomor, a melyről annyit írtunk és olvastunk. Más irányban

szép ez a történet. Rendőrünk tudniillik, mióta az eszét tudja, *nem kap lakást Pesten*. Pénzért se.

Hogy miért?

— Elmegey valahova lakást nézni. A házmester megőrül neki, mert rendőr, biztos róla, hogy tisztességes ember, jó lakó, fizetni is fog. De megkérdi:

— Van gyereke?

Azt kell felelnie rá, hogy:

— Van.

— Mennyi?

— Kilencz.

— Köszönöm, — mondja a házmester — nem vagyok itthon. Alászolgája.

Megy a rendőr tovább. »Ejnye, — mondja magában — én még csak meghálok az utcán, állva, de az asszony, meg a gyerekek nem. Isten neki, letagadom a kétharmad részét.« Bekopogtat máshol. Megint az iménti kérdés.

— Van gyerek?

— Van.

— Mennyi?

— Három.

A három legkisebbre gondol.

— Szolgája, — mondja a házmester — menjen lakni az Andrássy-utra egy villába, jó ember.

Azzal megy a jó ember tovább. »Ejnye — mondja magában — a körmömre ég a dolog, letagadok nyolczat.« Nagy fejcsóválás után kiadnak neki valahol két szobát. (Ennyi csak kell: az egyik kell szalonnak, ha vendég jön, a másik kell úri szobának, ha az asszonynál zsúr van és valami hivatalos ügyben férfivendég érkezik, no meg aztán alszanak is vagy tizenegyen odahaza.) Mikor aztán megvan a két szoba, jön *látogatóba* délben három gyerek. Dél-

után ötökör megint jön három kis vendég. Este hétkör megint jön három. »Nézd csak, nézd — mondja a szomszéd — gyerekzsúr van a rendőrénél.« Másnap aztán, hogy az egész zsúr ott aludt, kisül minden. Nincs azért nagy meglepetés a házban, mert ez már régi módszere Pesten a szegény embernek. Csak egyszerűen bemegy hozzájuk a házmester jóreggelt kívánni. Beszélget időjárásról, politikáról, húsdrágaságról és végén, mielőtt kimegy, azt mondja:

— Ja, igaz. Hát a lakást...

— Tudjuk, tudjuk.

— Fölmondom a jövő negyedre.

— Tudjuk, tudjuk.

Mert nekik se meglepetés, erre ők is el voltak készülve, mert hiszen csak az volt a cél, hogy egy negyedig legyen hol lakniök. Isten neki, nem olyan nagy baj, a jövő negyedkor újra kezdődik az egész elülről.

Történt azonban, hogy megúnta a dolgot. Nem az én rendőröm únta meg, nem. Ő ezt nem únhatja meg, mert férfi és apa és még ha nem is volna kard az oldalán és eskü a szívében, férfinak és apának akkor sem szabad megúnnia semmit ezen a világon. Nem ő únta meg, hanem Pest, az édes, szép Pest únta ezt meg végre, mert egy napon aztán itt állott a rendőr és nem volt lakása. »Hja, maga az?« — kérdezték tőle, mikor beállított valahova — »már nincs lakás. Már ki van adva.« És nem kapott. Ne tessék nevetni, ne tessék hitetlenkedni, nem kapott.

Közben, mialatt ez a történet szép lassan megtörtént, állott a szép Margitsziget közepén, üresen állott egy nagy, emeletes kastély, a melyben valaha boldogult József főherczeg lakott s a melyet azóta

átalakítottak lakóházzá. Üresen állott és ez adta az ideát a margitszigeti rendőrnek ahhoz, hogy ott kérjen a várostól egy kis zugot. A zugot meg is kapta, bele is hurczolkodtak mind a tizenegyen, de a rendőr épen fel akart lélekzeni és épen azt akarta kiáltani, hogy: »Én vagyok a legboldogabb ember a világon és nem cserélek még két forint ötven krajczárért sem a császárral!« — mikor már ki is dobták a zugból, mert akkor támadt valakinek az a zseniális ötlete, hogy a Margitszigeten fűvészkertet kell csinálni. Hogy mi köze a fűvészkertnek a rendőrünk zugához? Az a köze, hogy a fűvészkertnek van igazgatósága és az igazgatóságnak lakás kellett és az igazgatóság az ócska kastélyba ment lakni, mert — isten éltesse ezt a szép magyar nemzeti öszokást — a fűvészkert csak évek mulva jött volna ki a szigetre, de az igazgatóság már ott nyaralt. Röpült tehát a rendőrünk és a tiz személy, a ki hozzá volt kötve. Ne higyjék, hogy kitette őket a margitszigeti helytartó az utczára. Nem. Sőt nem is dobatta őket a Dunába. Nem. Csak majdnem. Mert bedugták őket a szigeti »nagyszálloda« pinczéjébe, egy szép, sötétbarna lyukba, a melyben még levegő is volt s a mely egyike lett volna a főváros legszebb kéjlakainak, ha a Duna nyárutón nem áradt volna meg. A Duna megáradt és beszólt a rendőrök ablakán:

— Itt vagyok.

— Isten hozta, — mondták a rendőrök.

— Benéztem egy kicsit, — mondta a Duna — mert furcsállak benneteket. Az ilyen emberek, mint a minő te vagy, rendőr bácsi, belém szoktak ugrani. Téged már várlak évek óta és nem jösz, csak nem jösz. Hát lesz vagy nem lesz? Van nyomor,

vagy nincs nyomor? De ha úgy gondolod, hogy keresztény ember vagy és nem szabad belém ugrnod, teszek neked egy szívességet. Én ugrom beléd.

Szólt és beléje ugrott. Befolyt az ablakon, beszivárgott a falon, tele volt vele a lakás. A rendőr megmérte: *harmincz czentiméter magasan* állott nap-nap után a víz a kis garszonlakásban, de hát istenem, van száraz lakás és van nedves lakás. Ez nedves lakás volt. Most mindenki azt hihetné, hogy a rendőr elment a margitszigeti alkirályhoz és más lakást kért. Ugyan hova gondolnak? Telhetetlenek nézik ezt az embert? Nem ment ő panaszra vagy más lakásért. Hanem vödörért ment és a harmincz czentiméteres vízállásból minden nap kiczipelt vissza a Dunába huszonöt czentimétert. És — édes istenem, nem olyan nagy dolog az egész — mindössze néhány hétig tartott ez a testedző sport, a melyben résztvett az egész család, meg aztán nem is volt ez holmi szüretlen, kolerás Duna víz, mert mikor a falon átszivárgott, megsűrődött. És nem penészedhetett meg a padló, mert, mint mondtam, öt czentiméternyi víz mindig maradt a szobában, ezt nem lehetett a vödörrel kimerni, ehhez szivattyú kellett volna, a rendőr pedig egyszer kiejtette a zsebéből a gőzszivattyúját és azóta nem volt pénze újat venni. Az öreg Kneipp azt mondja, hogy jó az egészségnek a bokáig érő vízben taposni, de a rendőr, tudja isten miért, azt mondja, hogy nem jó. Talán azért, mert Kneipp ezt mezitláb képzelte, de a rendőr oly szegény volt, hogy cipőben volt kénytelen a kúrát végigcsinálni. De használt neki, mert azóta sokkal szebben, hangosabban, értelmesebben és bátrabban köhög. A gyerekek közül hármat, a ki nem bírta

a tengerészéletet, elküldött falura. Mi az a kis kosztpénz, a mit havonta fizet értük? Igazán nem is érdemes róla beszélni. Minek is küldte el őket? A hol nyolcz ember kényelmesen éhezik, el-éhezik ott még három is, ha jó a gazdasszony.

Igy áll a dolog. De van a végére egy kis csattanó is. Ez a rendőr nem csak derék apa és igaz férfi, hanem tanult ember is. Szépen tudja a hazai és a világtörténelmet, tiszta fogalmai vannak gazdasági kérdésekről s egy szép napon — augusztus 25-én — elolvasta gróf Széchenyi Aladárnak egy cikkét, a mely az elnéptelenedésről szólt s a mely az egygyermek-rendszer ellen szólott. Már most fogta magát a rendőr és írt erre a cikkre egy választ, bizonyára abból indulva ki, hogy ő ért az egygyermek-rendszerhez, mert hiszen kilenczszert ment át rajta. Ezt a választ elhozta és megmutatta nekem. Emlékszem, éjjel olvastam el, az ágyban, és mikor a végére értem, rettenetes érzés fogott el. A rendőr azt fejtegette ebben az írásban, hogy igenis, szaporodni kell, igaza van a grófnak, bűn az egygyermek-rendszer, mert a magyar faj csak úgy tud fennmaradni és megállani a világversenyben, ha szaporodik. Hát ezt csinálja utána Shakespeare. Ezt a tragikumot. Ezt a drámai jellemet. Mert milyen kis része az ő apai nyomorúságának az, a mit én most elmondtam! Hiszen csak a lakásügyéről volt szó. Hol marad az ő étel-regénye, ruha-drámája? És mégis azt írja meggyőződéssel, hazafias hévvel, hogy segítsék a szegényt embert, hogy szaporodhasson. Miből van ez az ember? Vasból, hogy nem törik bele a fáradságba? Platinából, hogy nem ég el a kínban? Aranyból, hogy nem rozsdásodik bele a nyomorúságba? Vagy én láttam

az életben olyan keveset, én vagyok olyan tapasztalatlan, hogy megrezenek ekkora életerő és ilyen határtalan emberségesség láttára? Így megkínóztatni, így elpáholtatni az élettől, így hordani ekkora keresztet, így vérezni — és nem jajgatni és tanulmányt írni és bízni, dolgozni, tisztességesnek maradni, rajongani a faj szaporaságáért...

Nem szeretem azokat az írókat, a kik jó, meleg szobában, mahagóni íróasztalon, értékes műtárgyak közt cikkeznek a nyomorról. De szégyelnem kellett volna magamat, ha elhallgattam volna a mit Bazsalya rendőrrel tudtam.

A pletyka.

Szerettem volna a pletykáról, a pesti pletykáról írni. (*Pesti pletyka*, erre a mintára: pozsonyi patkó, szegedi paprika, kölni víz, tokaji bor, pilzeni sör, kecskeméti aszaltszilva. Ezt itt csinálják a legjobban. Ez a mi speczialitásunk, ezé a kis-nagyvárosé.) De érzem, hogy kénytelen vagyok lemondani a komoly, elmélkedő hangról. Nem is tudnám magyarázgatni, elemezni azt, a mit mondani akarok. Így hát talán jobb lesz, ha ideírok egy példát, a melyből itt-ott, a zagyva összevisszaságból is ki lehessen érezni, a mit ilyenkor ki kell érezni. Még a pesti pletykahangot, pletykastilust, pletykanyelvet is megtartom, hogy igazabbnak lássék. Persze, nem igaz belőle semmi — az istenért, valahogy azt ne higyjék, hogy ez egy megtörtént eset, elferdített nevekkel. Az egész egy tipikus példa. Gondolják, hogy valahol pályázatot hirdettek ezzel a feltétellel:

Írandó az olvasókönyvek számára, felnőtteknek oktatásul, egy tipikus példája a pesti pletykának.

És vegyék úgy, hogy mi az itt következő történettel pályázunk.

Doktor Ikszipzilón fővárosi ügyvéd, harmincznégy éves, czvikkere van, a nagybátyjának nagykereskedése juttat neki néhány pört, indul, nehezen, de indul az irodája, ő az Abbáziába jár és minden

második premierre a Nemzetibe, meg van híva vacsorára és gyakran vesz hatkor smokingot, de mindig tünődik, hogy hátha jó lesz az az ing is, a mi rajta van, de azért nyugodjunk meg, mégis frisset vesz — mondom, dr. Ikszipszilón bemegy a boltba és mert körülötte mindenki rávarrott manzsettát visel, ő is rendel hat inget rávarrott manzsettával. »Pardon, — mondja aztán — csináljanak tizenkettőt. — »Miért nem huszonnégyet?« — kérdi a boltos, — hiszen egy ár.« — »Egy ár?« A boltos vigyorog. — »Ugy se fizet most.« — »Tyuhaj, csuhaj, buhahaj — mondja az ügyvéd, — ha így vagyunk, csináljon nekem egy új frakkot is és egy új smokingot is és mennyibe kerül ez a három szép brokátselyem nyakkendő, meg ez a nyolcz slipsz?« — »Semmi az egész — mondja Csótány és Felperes úridivat-üzlete — tessék csak bátran bedülni, urasága nekem minden összegre jó.« — »Igen?« — kérdi a doktor azzal a fénynyel szemében, a mit a német Kaufwuthnak, vásárlási dühnek nevez és mint Csótány és Felperes mondá, bedül. Két selyem hálóinget rendel világoskék kebellet, nem, inkább almazölddel, avagy talán egyszerűen, minden dísz nélkül? »Urasága egy kéjencz« — mondja Csótány és Felperes, mert már szemtelen, mert a doktor már tartozik neki, mert már ügyis mindegy neki az egész, mert tavaly még segéd volt Ártány és Kenderesnél és nem megy jól az üzlet, pedig elcsábította a tízforintos részletfizető divatfiakat a régi gazdájától. Este hétkor szédül ki ügyvédünk Csótány és Felperestől és ha nem szégyelné, visszamenne azért a sakktáblaszerű zsebkendőért, a mit a kirakatban látott.

Arra megy egy ismerőse, mondjuk, doktor Halászlé. Ennek elmondja, hogy »bedült« a boltban.

Halászlé este vacsorázik Steinerffyéknél és elmondja, hogy Ikszipszilon nősül, mert fehérnemübe szédült. »Tudom, — mondja Steinerffy — mindig a Malvinovics-leánynyal látni.« — »Azzal a randával?« — kérdi Steinerffy Yseult, a leány, erre nevetnek a többi leányok is, Sélysette, Aglavaine, Turcsi és Böcskös és másnap mehet Ikszipszilon, a hova akar, ő már vőlegény, mint szellemesen mondják a rekontra-vejdoszkárok: a Malvinovics-leány ellen. Most jön a pech. Mert ügyvédünk valóban találkozik a Malvinovics-lánynyal a korzón, délben, el akar szökni, de az rámosolyog, ügyvédünk visszajönés végigmegy velük a korzón. Malvinovicsné az anya, még nem virágzott el egészen és zúzútsatt van a czipőjén. De ez már elég Bugyi bácsinak, a közös barátnak ahhoz, hogy azt mondja este a kaszinóban, épen miközben rákiabálnak, hogy ne kibiczeljen, mert nem nő ott fű, a hol ő áll, mondom, hogy azt mondja: »Öreg Malvinovicsné egy hopszassza«. — »Tessék?« — kérdi egy fiatal ember. Bugyi bácsi nem rest, elmondja a fiatalnak, hogy Malvinovicsnének szeretője van, ügyvédünk az, és hogy feltűnő ne legyen, úgy tesz, mintha el akarná venni a leányát. Mert Pesten a pletykában semmi egészséges vonás, mint például összeboronálási elem, házasságcsinálási kedv, nincsen. Itt mindjárt az első kanyarodónál a dolog a jó öreg perverzitás és a kedélyes disznóság felé fordul, mert Pest nem kisváros és a pesti pletykának épen ez a fanyar, pszichopatológiai, félművelten álperverz zamat adja meg a specziális ízt. »Hogyan? — mondja kéjjel a fiatal ember Bugyi bácsinak, — hát a mamájával? Én azt hallottam, hogy a leányával van viszonya.« Azt mondja erre Bugyi bácsi nyugodtan: »Avval is.«

Ime, ügyvédünknek van már most huszonnégy inge rávarrott manzsettával, új frakkja, smokingja, két selyem hálóinge kéjzöld kebelbetéttel és oldalzsebbel, azonkívül menyasszonya, viszonya az öreg nővel és annak leányával. Pedig . . .

— Pedig, — mondja erre Perberczné, a ki nagyon soványra nőtt, tehát perverzitásra játszsza magát a Lipótváros szélén — pedig doktor Ikszipzilón soha nem nézett nőkre, soha, soha, nem voltak viszonyai, nem flörtölt, általában kerülte, gyűlölte a nőket, sőt útálta is az egész női nemet, szóval nemcsak, hogy nem szerette a nőket, hanem nem a nőket szerette. Tehát . . .

— Tehát — mondja erre négy és fél nap múlva dr. Görény Undor világfi és hírlapíró egy ügynevezett magánkörben, — az öreg Malvinovicsot be kellene záratni, mert elcsábítja a leánya udvarlóját, de hiszen olvasni fogjuk még a lapokban, mint Tolsztoj, ez a bágyadt, öreg czipő mondaná: mir werden schon lesen. — Nem wir, hanem mir. Szellemesen. Megfigyelés a népnyelvből. Görény Undor ehhez bágyadtan mosolyog, elmegy és elfelejti az egészet. Csak . . .

— Csak — mondja hat nappal ezután ügyvédünk, — csak tudnám, ki az a gazember, a ki rólam valamit mondott Brebényi Manczának, a kibe szerelmes vagyok és a ki negyvennyolcz óra óta úgy néz rám, mintha én volnék az a gyógyszerész, a ki ciankáli-fröcscsel rúgatja be a menyasszonyait az Adria-szállóban. — És leborul Brebényi Mancza elé, a kibe szerelmes, de a kit esze ágában sincs elvenni, mert először elvből nem nősül, másodszor, ha már nősül, nem ezt veszi el, harmadszor, mert három gyermeke van letétben egy francia nevelőnőnél, mondom,

leborul elébe és azt mondja neki: — De Mancza, miért undorodik tőlem? — Mancza sírva fakad és azt mondja neki: »Doktor, menjen kórházba. Gyógyuljon meg és én várok magára.« Mancza a vacsoránál sír és zavarában megeszi a fogpiszkálót, majd a tésztát szétpiszkálja, mire anyja, a szigorú Brebényiné, a ki a Szappanszagú név alatt ismeretes az öregasszony-zsúrokon, félrehívja őt a szomszéd szobába és mialatt Brebényi elszökik a kaszinóba, mert bakk-nap van és neki tartozik a multkorról dr. Árvaszékhy Úrnő húsz koronával és miután Brebényi ép aznap sikkasztott és szeretné holnap visszatenni, mert megint két öngyilkosság volt a lapban, és miután dr. Árvaszékhy Úrnő csak bakk-napon jön a kaszinóba és bizonyára szintén sikkasztott ma, hogy a húsz koronát Brebényinek visszaadhassa, mondom, ezalatt Brebényiné kihurczolja a szomszéd szobába a leányát, Manczát és olyan arczczal, a minővel az anyák nem adni, hanem kapni szoktak úgynevezett nemi felvilágosítást leányaiktól, megkérdezi tőle, hogy mi baja. Mancza zokogva mondja el, hogy mit hallott ügyvédünkről, sok szó esik, kiveszik a könyvtárból, értsd: a nachtkasztli márványlapjáról, az osztálysorsjegylisták alól Krafft-Ebing művét, a mely, az ördög vigye el ott, a hol van, nem hiányzik egy művelt család asztaláról sem, s a melyben pont megtalálják ügyvédünk baját, mert báró Krafft-Ebing, a budapesti zsúrok kedvelt kraftébi-je, nem volt smuczig esetek dolgában és annyi esetet és mindenre esetet írt le, hogy attól nemcsak Brebényi úrnő és leánya örülhet meg, hanem sokkal különb lények is. Brebényi reggel haza jön és harisnyában jön be, hogy neje ne tudja meg, meddig volt oda, de a Szappanszagú ébren várja és miután a százhusz

korona vesztéséből negyven korona nyereségpénzt kapott, elmondja férjeurának az egész rémtörténetet, ügyvédünk rettenetes hírét, viszonyait, mely elbeszélésből kifolyólag másnap Brebényi előveszi ügyvédünket még az előszobában, mielőtt bejött volna és valami hosszút mond neki, a miből csak azt érdemes följegyezni, hogy így végződik: »különben úgy dobom ki, hogy részint hetet bokázik, részint hanyatt fekve csúszik haza.«

Ugyanaz nap öreg Malvinovicsné, a kiről — emlékezzünk csak vissza — Bugyi bácsi, a rossz kibicz, azt mondta, hogy egy hopszassza, észreveszi, hogy a férje, az öreg Malvinovics, sóhivatali ellenőr a panaszfelvételi osztályban, nem réz rá tisztelettel. Ezt öreg Malvinovicsné, állítólagos hopszassza, abból a nüanszból veszi észre, hogy öreg Malvinovics ellenőr a czúgos czipőjét, a mit minden este lehúz, mert bütyke nem tűri, haragosan beledobja a pörköltbe, az asztal közepére és azt mondja reszketegen: »Csak arra ne kényszeríts, hogy beszéljek, mert akkor igazán elveszítem a türelmemet.« Miért van ez? Mert Malvinovics bácsinak a sóhivatalban épen, miközben felvett egy tarokk-panaszt, azt mondta a hivataltársa, öreg Baumgárt, híres szőrszívű és becsület-smokk, hogy figyelmezteti, miszerint nejről ügyvédünkkel kapcsolatban olyan hírek keringenek a városban, a melyek alkalmasak arra, hogy ama látzatot keltsék, miszerint öreg Malvinovicsné valóban egy hopszassza, a ki fiatal fiúkat tart, s hogy feltűnő ne legyen, azt híreszteli, hogy a leányukat el fogják venni, a mi szép, szép, de neki, öreg Baumgártnak, szőrszívnek, kollégának és becsületes embernek, kötelessége az ilyet visszamondani, mert bár tudja, hogy pletyka és komisz rágalom, aljas boszú műve, el-

csapott alkalmazott nemtelen boszúja, hazugság és traccs, mégis meg kellett neked mondanom, öreg barátom Malvinovics, hogy tudjad magad mihez tartani. Mert a pesti pletykának az is jellemző saját-sága, hogy soha senki másként nem adja tovább, mint aljas pletykát, ezt mondja róla az is, a ki adja, az is, a ki kapja, undorodik tőle mind a kető, de a ki kapta, az mindjárt adja is tovább, persze, mint aljas hazugságot, csak hogy tudd magadat mihez tartani, édes öregem. Vagyis öreg Malvinovicsnak összeszorul a szíve és elborul az élete, tényleg nem szól a feleségének, de a czipőt azt belevágja a pörköltbe, hogy az is tudja magát mihez tartani, miközben öreg Malvinovicsné sír s a leányka, — az a randa, mint Steinerffyéknél mondták, a hol e czikk elején voltunk együtt vacsorán — kétségbeesetten néz maga elé egy fél óráig és szívében feljajdul, mert érzi, hogy papa gyanúsítja mamát és másnap oly undorral néz ügyvédünkre, a mily undorral csak fiatal leányok tudnak nézni arra, ki szüleik életét felzavarta.

Ugy két hét multán: vacsora Jankuláéknál, kevés vendég, nagy intimitás.

— Doktor Ikszipzilón? — mondja valaki. — Egy undorító alak.

— Az már igaz, — mondja Jankula, czégvezető a banknál, volt képviselőjelölt. — Az már igaz.

Ugy négy hét mulva Abbáziába utazik Csótány, a Csótány és felperes czégtől. Azt mondja a hajón:

— És nálam vásárol doktor Ikszipzilón is.

— Pfuj — szól erre dr. Wontz, főpinczér a Mentő-kávéházból — pfuj.

— Bizony pfuj — feleli Csótány és Felperes — de hát én üzletember vagyok és nem kérdezem a vevőmtől, hogy hol van az erkölcsi bizonyítványa.

Megérkezik Abbáziába dr. Wontz főpinczér és miután Abbáziában van, tehát szerkesztő és találja nejét, született Tisztességes Szegénylányt, nyugodtan sétálva a strandon ügyvédünkkel.

— Megtiltom neked . . . — így kezdi a szerkesztő főpinczér a mondókát és a többit sejteni lehet. Másnap már nem köszön vissza ügyvédünknek dr. Wontzné, született Tisztességes Szegénylány, sem férje, a főszerkesztő-főpinczér, miközben húsz százalék kedvezményt kapnak a hotelben, mint hírlapíró és neje. Pedig nem is igazi neje, hanem csak vadneje. A vad-anyakönyvvezető előtt vadházasodtak össze néhány évvel ezelőtt. De ügyvédünket lenézik és undorodnak tőle.

Hogy ügyvédünk mit csinál?

Jár a világban, valami kis ijedtséggel a szemében, valamivel gyengébb, halkabb hangon beszél, mint azelőtt; a kávéházban, ha szemtelenkednek vele, nem fortyan fel, mint azelőtt, hanem inkább kitér; már nem fogad el minden meghívást, mert kéri a sok közül azt, a mely muszájból érkezett; a korzóra nem megy, mert rosszul köszönnek vissza a hölgyek; nem tudja, hogy baj van, nem tud semmit, csak érez valamit, azt se tudja, hogy mit — csak csöndesebb lett, gyávább lett, öregebb lett és ha kérdik, mi baja, maga se tud rá felelni. Valami olyat mond, hogy: küzdelem az élet . . . vagy ezt: komiszak az emberek . . . vagy ezt: öregsünk, én is vesztetem a kedélyemet . . . vagy ezt: mit várhatok én az élettől? . . . De mindezt őszintén mondja, mert nem tudja — és ez is Pest — soha nem tudja, hogy már kirágták az oldalát, hogy lyukas az élete, hogy szennyes a palástja, hogy mindenki látja a rongyait lógni, csak ő nem, nem tud ő semmit, csak elveszti a

kedélyét.« És komiszak az emberek. »Nem mintha engem bántottak volna, óh nem. Csak úgy mondom.« És megy egyedül vacsorázni a szigetre és maga elé bámul és szereti, ha a katonazene szomorút játszik. És lassan sétál haza és a botjával pattantgatja maga előtt a kavicsot. »Igazán, higye el, semmi. Az ember küzd, küzd és bizony elveszítí a kedélyét. Nem mintha . . . tudom is én . . . — csak úgy mondom.«

Királyok közt.

A montenegrói fejedelemből, Nikolából, — nem Nikitából, mert Nikita olyanféle név, mint Miklóska, Miki, Muki és az öreg úr rettenetesen haragszik, ha Nikitának nevezik — végre király lett s ezzel az én gyermekkori barátom és iskolatársam Vlado Petrovics végre királyi herczeggé avanszált, a mely czímet ugyan már régen odaelőlegezték neki a genfi diákokcsmákban, de a mely most, hogy jogosan viseli, bizonyára élénk örömet okozott neki. A Nikola királyságához nem tudok érdekesítő és eddig még ismeretlen intim adatokkal szolgálni abból a véletlenből kifolyólag, hogy egy esztendeig együtt laktam az unokaöccsével egy kitűnő, olcsó és szerény genfi penzióban, de úgy érzem, hogy talán soha többé nem nyílik alkalom elmesélni néhány különös és érdekes nap történetét, a melynek az is lehetne a címe, hogy: »Negyvennyolcz óra gyermekésszel a királyok között, avagy: differitisz az udvarnál.«

A dolog úgy történt, hogy mikor mi diákok voltunk, akkor Karagyorgyevics Péter még nem volt szerb király, csupán egy elkeseredett és könyvek, földgömbök közé temetkezett idegen öreg úr, a ki Genf egy csöndes utcájában lakott a földszinten, pont az orosz konzulátus kis palotája mellett, sőt állítólag a lakásából egy titkos ajtó vezetett át az orosz konzulhoz, arra az esetre, ha menekülni kel-

lene és nem lehetne máshová. Ennek a sovány és eléggé mogorva öreg úrnak — nem csuda, hogy olyan mogorva volt, tessék utána csinálni: trónt követelni annyi ideig és oly reménytelennek látszó időben — két fia volt, mind a kettő barátja a mi iskolatársunknak és pajtásunknak, Vladimirnak, tehát a mi barátunk is, panzióbeli fiuké. Az egyik, Karagyorgyevics Sándor, aztán elutazott Szentpétervárra, mint nagy áhitattal értesültünk, egyenesen a csár hívására és a csár pártfogása alatt s ott tanult egy kadétiskolában. Ennek a fiúnak az anyja testvére volt egy orosz nagyhercegnének, mindketten leányai Nikolának, a Vladimir nagybátyjának. Szóval, a kik akkor ott a kis utczában footballoztunk, furcsa vegyes kis diáknépség: egy angol, egy magyar, egy délamerikai, két német, két orosz, egy kicsit úgy éreztük magunkat, hogy három uralkodócsaláddal labdázunk: az orosz czárékkal, Georges révén, (ebből lett a híres György trónörökös) a Karagyorgyevics családdal és Vladimir révén a montenegrói fejedeleméekkel. Az öreg úr, a kit mi, Vladimir lakótársai, vele együtt *oncle Pierre*-nek neveztünk, kikönyökölt az ablakon és nézett bennünket. Aztán este, mikor hűvös lett, kikiáltott a fiának, Georgesnak, hogy elég volt. Ez volt rendszerint a jel a hazamenetelre, a társaság eloszlott, és tartozom Györgynek, a későbbi rakonczátlannak és a világ-sajtó rémének azzal, hogy akkor még finom és engedelmes kis fiú volt, a kin semmi jele nem látszott annak, hogy valamikor egy országot fog fellázítani és kis hijján tönkretenni. Ezeken kívül rokonunk volt még az olasz királyi család is, a mennyiben Vladimir unokatestvére az olasz királynénak, lévén az szintén Nikola fejedelem leánya. Minden napra

kijutott ennek a kis gyerektársaságnak valami büszke szenzáció a jó és derék Vladimir révén, mert azt bizonyára elhiszik nekem, hogy nem mindennapi önérzettel tölti el a gyermek keblét ama tudat, hogy olyan fiuval játszik lapdát, a ki saját bevallása szerint egyizben Cettinjében birkózáván az akkor még serdülő Helénával, úgy vágta a falhoz a leendő olasz királynét, hogy az a szó szoros értelmében nyekkent. Vlado meg is mutatta, hogy hogyan nyekkent, milyen hanggal. Egészen jól, sőt szépen nyekkent, most is emlékszem még pontosan a hangra, ha egyszer háborúnk lesz Olaszországgal és engem sebesülten a trón elé hurczolnak, hogy ott életemért könyörögjek, emlékeztetni fogom erre, nyekkenni fogok neki, ő felsége bizonyára így fog szólni az örökhöz: »Bocsássák szabadon ezt az embert.« Vlado még azt is mesélte róla, hogy csudálatosan szép volt leánykorában s ő szerelmes is volt belé, mint a hogy szerelmes volt sorban a fejedelem minden leányába, még pedig úgy, hogy a mikor az ideálját elvitték feleségnek valami udvarhoz, akkor az utána következőbe szeretett bele és így tovább.

Egy napon, későn este, vacsora után, mikor a panzió kis szalonjában üldögéltünk és madame zongorázott, bejön az inas és kihívja Vladot azzal, hogy itt van oncle Pierre. Oncle Pierre a montenegrói udvar megbízásából egy kicsit felügyelt Vlado tanulmányaira, a pénzeit is ő folyósította s így nem csoda, hogy Vlado kissé ijedten és fejkavarások kapcsán ment ki az előszobába. De nem sokáig maradtak ott, mert bennünket kiküldtek a szalonból és az öreg urat leültették a kandalló mellé a díszhelyre, ott fogadta őt monsieur és madame, iszonyú hódolattal, pedig egyrészt monsieur radikális köztársas-

sági volt és a pápatagadó nemzeti-katholikusok helybeli vezére, másrészt pedig az öreg úr akkor még épp úgy volt király, mint én most. Sőt merném állítani, hogy én most sokkal közelebb állok a szerb királyi trónhoz, mint állott ő akkor, mert én legalább nem követelem a trónt, ő pedig akkor erősen követelte.

Aztán elment és mi megtudtuk, hogy nagy baj van. Sándor Szentpétervárott, a kadétiskolában megkapta a differitist és maga a csár sürgönyözött oncle Pierrenek, hogy a fia beteg, jöjjön azonnal. Egyben megnyugtatta, hogy a fiú a csári palotában fekszik és az udvari orvos gyógykezelése alatt áll. Vladimirhoz, a panzióba azért jött az öreg úr, mert még aznap éjjel elutazott Oroszországba és Vladot arra kérte, hogy a míg ő oda van, addig vigyázzon Györgyre, a kit elvinne magával, de nem viszi, mert fél, hogy ő is megkapja a differitist. Ugy, hogy másnap reggel már félnyolczkor elindult hazulról Vladimir Györgyre vigyázni és erre a fontos útra magával vitt a panzióból kettőnket. Aznap adatott meg nekem a szerencse, látni egy trónkövetelő dolgozószobáját. Életemben sem azelőtt, sem azóta annyi levelet nem láttam. Azt hiszem, egy csomóban ennyi levél csak nagyobb városok postahivatalaiban látható. Az íróasztalon tornyok állottak levelekből. A székeken levelek, a kanapén levelek, a földön levelek, a könyvtáron levelek, azonkívül egy szekrény, a mely be volt zárva, Vlado állítása szerint tele volt levelekkel, nem is szólva arról, hogy az igazi levelek, a fontosak, a titkosak, bizonyára el voltak zárva valami jó és hozzá nem férhető helyre. Utóbb aztán rájöttem, hogy egy trónkövetelő szobája nem is lehet tele mással, mint levéllel.

Az ilyen ember a levelezésében él, kuvertával, levél-papirossal, postabélyeggel csinálja magának évek hosszú során át a királyságot. De az ilyet látni kell, ennek a természetességére az ember csak akkor jön rá, ha előbb meglepődött rajta. Meg kell állapítanom, hogy Vlado is iszonyúan meg volt hatva ebben a szobában, mert ő már a diadalmas, az *arrivé* uralkodókhoz számította magát és valami kis (göggös szájalmat érzett arra a gondolatra, hogy a mi Heléna néninek, Nikola bácsinak és az Empereurnek (a czárt hívták ők így) már oly régen és olyan könnyen megvan, azért ez a szegény és díjnokosan rosszul öltözött vén elkeseredett ilyen keserves kitartással, kinnal, szívóssággal dolgozik éjjel-nappal. Mintha szégyelte volna, hogy van a családban olyas valaki is, a ki csak mókából király, még-nem-király egy már-nem-királyi családból, — mit szaporítsam a szót: oncle Pierre a mi szemünkben egy szégyelni való szegény rokon volt. Pont.

Délelőtt távirat jött Rómából. Az olasz királyék — Helena néniék — küldték, mert hiszen a szegény rokon nekik sógoruk s a táviratban az volt, hogy hallották, hogy szegény Sándor difteritist kapott, de miután az Empereurék nem akarják táviratokkal zaklatni, Pierre legyen szíves őket minden nap kétszer értesíteni, hogy hogy van a kis fiú. Ők még nem tudták, hogy Pierre már elutazott a beteg fiúhoz. Erre mi akcióba léptünk. Heléna néniék táviratát elküdtük Szentpétervárra Péter bácsinak, Viktor Emánuel bácsiéknak pedig azt sürgönyöztük Rómába, a Kvirinálba, hogy Péter bácsi Szentpétervárra utazott, de Vlado minden nap kétszer értesítést fog küldeni, mert Péter bácsi minden nap kétszer sürgönyöz Genfbe a beteg fiú öcscsének.

Ugyanaz nap távirat jött Konstantin bácsitól, Konstantin nagyherczeg bácsitól, hogy ha Péter nem akar Szentpétervárra utazni, hát ne utazzék, mert a baj nagyon könnyű természetű, a gyerek a legjobb ápolásban részesül és maga az Empereur ügyel fel a kezelésre. Erre szépen feleltünk Konstantin bácsinak, hogy későn jött a távirata, mert Péter már elutazott. Ugyancsak sürgönyöztünk Cettinjébe Nikola bácsinak, hogy az unokája beteg, és Daniló bácsinak, a trónörökösnek, hogy a baj könnyű természetű. Heléna néni újból táviratozott még aznap este, hogy ha nincs hova küldeni a kis Georges-ot, ő szívesen érte küld valakit Genfbe, hogy onnan Rómába menjen az udvarhoz addig, míg az apja megjön a másik fiútól, Oroszországból. Erre kérdést intéztünk Szentpétervárra Péter bácsihoz, hogy elfogadhatjuk-e Heléna néni ajánlatát, de onnan az a válasz jött, hogy csak maradjon a fiú Genfben, de köszönje meg egy szép levélben Heléna néninek a kedves ajánlatot. Én, nem emlékszem már rá, hogy miért, azt ajánlottam, hogy Heléna néni táviratát küldjük el a czárnak, de Vlado azt mondta, hogy ennek nincs semmi értelme. Lehet, hogy az egész csak azért ajánlottam, hogy egyszer életemben én is küldjek valamit a czárnak, lehet, hogy csak elfogott a nagy táviratozási, fontoskodási láz, és akkor, abban a perczen meg voltam győződve arról, hogy igenis, nekünk kötelességünk a czárt mindenről értesíteni, ezzel tartozunk a czárnak, a kit akkoriban határozottan nagybátyámnak és a család fejének éreztem, már csak azért is, mert rám ragadt valami abból a rettenetes és majdnem emberfeletti tiszteletből, a melylyel ezek a gyerekek és velük együtt az egész család a czárt tisztelték.

De érdekes, hogy mindazok közt a legendák közt, a miket a cz árról akkor hallottunk a rokonaitól, azok voltak a legszebbek és azokat mondták el a Petrovics- és Karagyorgyevics-fiúk a legnagyobb áhítattal, a melyek a czár iszonyú sok pénzéről szóltak. Nem a birodalom nagysága, nem a czári hivatal eléggé előkelő volta, nem is az egyházi rang, a melyet a czár visel, nem, nem ez imponált nekik. Ugylátszik, egymás közt ők is a gazdag embert tisztelik. Az olasz királyról még most is egészen ferde fogalmaim vannak, pedig tudom, olvasom, hogy határozottan zseniális ember, a ki megreformálta Olaszország egész pénzügyét, rendbeszedte ezt a koldusországot, a melynek semmi hitele a világon nem volt, hogy komolyabb és igazibb uralkodónak tartják a szakembereket, mint a német császárt, de nem tehetek róla, akkoriban, a mikor a rokonaival labdázunk, ő határozottan jelentéktelen ember volt a szemünkben, mert szegény ember volt. És valami megmaradt bennem abból a mosolyból, a melylyel szegényről beszéltek. Mi volt ő az Empereurhoz képest ?

A történet nagyon egyszerűen végződik. Sándor kigyógyult a difteritiszből és az öreg trónkövetelő visszajött Genfbe, tovább követelni a trónt, a levelei közé, a nagy földgömbje alá. Aztán Vladó Petrovics is hazautazott, egyszerre kicsöppentünk a királyok közül valamennyien. De valami furcsa és álomszerű emléke él bennem ennek a néhány napnak, a mikor gyerekfejjel egyszerre csak bekerültem ilyen tulajdonképpen nagyon egyszerű véletlen folytán egy nagy távíródróthálózatba, a melyen keresztül, az én diákfejem felett királyok, királynék, nagyherczegek és czárok — többesszámban, hadd legyen impozánsabb — sürgönyözték egymásnak a kicsiny

és érdektelen családi ügyeiket. Ha valahol hallok királyi gögről, vagy arról, hogy még egy bécsi udvari inas is milyen végtelenül elbizakodott, csak arra kell gondolnom, hogy micsoda határtalan önérzetet és kábító büszkeséget éreztem akkor, a mikor Vlado Petrovicscsal bicziklin száguldtunk ezekkel a táviratokkal a postahivatal felé. Hogy hogyan csöngettem rá azokra a gyalogjárókra, a kik nem akartak elég gyorsan kitérni a bicziklinek. Hogy micsoda zord göggel álltam Vlado mellett, a mikor átnyújtotta a hivatalnoknak a táviratot, a mely így volt megczimezve: *Ő felségeiknek az olasz királynak és királynénak, Róma.* Hogy micsoda önelégültséggel feküdtem le este az ágyba, elgondolván, hogy istenem, de sok dolgom is van nekem, ma is egész nap a királyok és királynék miatt szaladgáltam. Hogy mennyire az összes élő emberek felett lebegő lénynek képzeltem magamat a szaladgálás bizonyos pillanataiban! Ezt most mind újra át kellett éreznem, be kell vallanom, el kell mesélnem, mert a multkor, mikor a német császár azt mondta, hogy őt az isten küldte császárnak a német birodalomba, erről szó volt egy társaságban, és mikor azt mondtam, hogy ezt meg tudom érteni, hogy ez nagyon is érthető, hogy egy császár ezt komolyan elhiszi magáról, akkor többen vállat vontak és nem értették, hogy van valaki, a ki ezt érti. »De kérem — mondta valaki — »egy intelligens ember hogy hiheti magáról azt, hogy őt az isten küldte?« Hát hiszen elég különös, azt el kell ismerni, de ha meggondolom, hogy mit éreztem én, mikor csak kísérgettem valakit, a ki királyoknak táviratozott, akkor egyszerűen csudálkoznom kell azon, hogy a német császár ilyen szerényen fejezte ki magát. Én akkor nem is ítéltém őt el ezért. Én megértettem Vilmos bácsit.

A Richárd kabátja.

Szegény Pálffy Richárdról, a ki a nyáron agyonlőtte magát, illetve nem is annyira róla, mint inkább a kabátjáról van szó. Ez a derék, kedves és fölötte, szerencsétlen fiú, a kit igazán szeretett mindenki, a ki ismerte, be-bejárt esténkint a Fészekbe, a művészek klubjába. A nyár elején szeszélyes volt az időjárás. Hol kellett felsőkabát, hol nem. Hát egyszer bejön Pálffy a klubba egy szürke übercziherben s mialatt benn szórakozik, szépen kiderül künn az idő, gyönyörű langyossá válik az este, úgy hogy mikor elindul éjjélkor a városliget felé, azt mondja a szolgának :

— Itt hagyom a kabátomat, majd holnap este érte jövök.

Azzal kiment a városligetbe, onnan hazament, másnap délben fölkelt, tett-vett a lakásában, délután félnégykor fogadta egy barátja látogatását, aztán levetkőzött, visszafeküdt az ágyába, elővette a revolverét és agyonlőtte magát. Este a Fészekben a szolga külön tette a kabátot és mikor felváltották, azt mondta a másiknak :

— Ez Pálffy úr kabátja, bejön érte.

Aztán másnap olvasták az újságban, hogy Pálffy úr Isten rendeléséből olyan helyre ment,

a honnan a legszebb szürke felsőkabátért sem szokás visszajönni, de korrekt emberek voltak ezek a szolgák, a kabáthoz hozzá sem nyúltak, nem csináltak affért a dologból, hanem azt gondolták magukban :

— Ha Pálffy úr azt mondta, hogy visszajön a kabátért, akkor Pálffy úr visszajön a kabátért, nekünk nincs jogunk érdeklődni a klubtagok élete, annál kevésbé halála iránt, nekünk kötelességünk a parancsot teljesíteni.

Ezzel a kabát ott maradt a fogason, igaz, hogy a szélén, de ott maradt, sőt kikefélétk minden nap és ha a szolgákat nem is ajándékozhatom meg oly finom lelki tulajdonsággal, mint a minő volna az, hogy várták, visszavárták Pálffy urat, — a kabáttal szemben megengedhetek magamnak egy kis érzékenységet, a midőn azt állítom, hogy a kabát, ha egyáltalán tudott hinni, azt hitte, hogy Richárd vissza fog jönni érte. Mert úgy bántak vele, mintha még mindig volna gazdája, mondom, tisztogatták, az utolsó parancs értelmében kezelték, a kabát nem érzett semmit az árvák sorsából, nem lökték ki a viharba, nem hanyagolták el, tehát kellett, hogy azt higgye, még mindig él az a valaki, a kinek a kedvéért klubszolgák egy übercziherral jól szoktak bánni.

Vissza kell térnem arra az előbb konstatált tényre, hogy a nyáron nagyon szeszélyes volt az időjárás. Félhétkor még nyár volt, háromnegyed nyolczkor már beköszöntött az ősz. Főként az éjszakák voltak hűvösek. Az ember, pláne ha művészember, nehezen tud alkalmazkodni az ilyen intermittáló időjáráshoz. Tehát a Fészekbe is jöttek urak kabát nélkül, a kik dideregve mentek

haza az éjjeli órákban. Egyszer valaki, egy fázékonyabb lélek, azt mondja a szolgának :

— Ugyan kérem... nincs itt valami kabát, a mit kölcsönadhatna nekem holnapig?

— Nincs, — mondja a szolga.

A fázós elmegy, már megy lefelé a lépcsőn, a mikor utána kiált a szolga :

— Ha csak a Pálffy úr kabátját nem tetszik elvinni...

Ez nagyon fázhatott, mert visszajött :

— Miféle kabát?

— A nagyságos Pálffy Richárd úré... itt hagyta egyszer és aztán...

— Igen, igen, — mondta a fázós.

— Tessék elvinni és holnap visszahozni.

A kabát ott lógott a fogason, csábítóan. Szép, elegáns, meleg szürke felöltő volt.

— Nem, — mondta az ember, a ki úgy látszik, még sem fázott olyan nagyon, — köszönöm.

És elment.

Kénytelen vagyok továbbra is csökönyösen ragaszkodni ahhoz az imént tett kijelentésemhez, hogy a nyáron borzasztóan változékony volt az időjárás. Mert ezzel kell magyarázni azt, hogy az ilyen eset gyakran megismétlődött a ruhatári szobában. De a tagok, a rendes esti társaság tagjai már mind ismerték a kabátot. A kabát állandó butordarabja lett a ruhatárnak, ott már egészen külön függött, a telefon mellett, szomszédok nélkül. Ahányszor láttam, mindig eszembe jutott :

— Még nem tudja. Ez az egyetlen, a ki még nem tudja.

Határozottan úgy függött ott, mint a ki vár. Ez a kabát volt maga a reménykedés, az illuziókka

való fájdalmasan édes becsapatásnak a szimboluma, azonkívül hű szolga, a ki a gazdája parancsát teljesíti tekintet nélkül arra, hogy él-e még a gazdája vagy meghalt. Néha olyan is volt, mint egy szegény kis katona, a kit otffelejtettek az őrhelyen, a kinek nem mondták meg, hogy: »hé, szaladj, pajtás, elveszett a csata, vége mindennek«.

Egyszer aztán jövünk, nincs ott a kabát. Hatan is kérdezték:

— Hol a Pálffy kabátja?

Mert akkor már az egész Fészek úgy őrizte a kabátot, a hogy az állam gondoskodik az árvákról. Vagy mint a regényekben a huszárezred leányává fogad egy kis árvát. Nem beszéltek róla, ez olyan csöndes köztudat volt. Benn a teremben érdeklődni kezdtek:

— Ki vitte el a Pálffy kabátját?

Ad audiendum verbum jött a szolga.

— Hol a kabát?

— Valaki elvitte, — felelt, — de holnap visszahozza.

Az a valaki nem tudta, hogy a kabát Pálffyé volt. Kabát — kabát. Elvitte. Másnap visszahozta. Furcsa — mondhatta magában a kabát — valakin voltam az éjjel, de az a valaki nem Richárd volt. Bizonyára gondolt egyebeket is, de nem hiszem, hogy még ekkor sejtette volna a valót. Viszont, a hogy híre ment, hogy már volt valakin, a többiek se restelték elvinni és másnap visszahozni. A ki meggondolatlanul kabát nélkül jött, az kabátban mehetett haza. És így lassan elkezdett fuvarokat csinálni a kabát. Mint a mikor a jómódú szülők árvájának mesterségbe kell mennie, hogy éhen ne haljon. A szolgák hatosokat kaptak érte, ő pedig,

szegény, dolgozott, most már igazán sokat dolgozott, többet, mint akármelyik számozatlan magánkabát, a ki csak egy gazdát szolgál. Fölvették, le-tették, volt este, hogy két-három fuvart is csinált, mert a klubnak automobíljája van, a mely hazaviszi a tagokat, ez mindjárt vissza is hozta a Pálffy úr kabátját. Ez az a pont, a hol szegény bizonyára már megsejtette, hogy árván maradt és ki van szolgáltatva az emberiségnek. A munka nem nemesít, nem. A kabát szép lassan kiment a formájából. Kövérek, soványak strapálták egyaránt. Az akasztója is leszakadt, most már a gallérján lógott, fel is feslett egy-két helyen. És kopott lett, a szép, formás gavallérkabátból formátlan, gyűröt, gombjávészített ócska ruhadarab lett, s határozottan olyan-nak látszott, mint a ki beletörődik a sorsába, a kit megtör, megtapos, érzéketlenné tesz az élet és a mások kíméletlensége — ne vegyék tőlem rossz néven, ha megkoczkáztatom azt a fantasztikus állítást, hogy láttam egy éjszakán, a ruhatár félhomályában, a mint a kabát a fogason függve vállat vont. Nem tette rám azóta sem azt a hatást, mint a ki legjobban szeretne kimenni a temetőbe és a gazdája sírján elpusztulni, nem, ennél sokkal emberibbnek mutatkozott. Beletörődött a sorsába, kopottabban, czinikusabban, komorabban, de élte tovább az ő kis kabát-életét, nem voltak illúziói, reményei, örömei, éppen csak a megélhetésért lógott ott, mintha azt mondta volna : hát istenem, mit csináljon az ember?

Eddig van a Pálffy Richárd kabátjának a története. Most állásban van, a Fészekben tölti be a kölcsönkabáti állást. Biztos, hogy ha egészen tönkremegy, ki fogják dobni, és elpusztul valahol a szeméten.

Bevallom, a földi élet néhány szép tanulságát köszönhetem szegény Richárd kabátjának. E szomorú és mégis tréfásan hangzó kis történetben muzsikál, szerény, templomos hangon énekel a halhatatlanság gondolata. Nem harsog ki belőle, tehát nem hallja ki belőle mindenki az első pillanatban. Ugy kell ezzel a kis históriával tenni, a hogy a gyerekek tesznek a tengeri csigával. Pszt, pszt, — mondják egymásnak, elcsöndesednek és a fülükhöz illesztik a csigát. És nagyra nyílik a szemük, mert zúgni hallják benne a tengert. A nagy, az isteni, a végtelen tenger zúg benne — ha akarom. Az emberből csak nagyon kevés hal meg, a mikor ő maga meghal — mondja a kabát. Ilyen kabátok maradnak utána, a melyek fázó embereket melegítenek. Lám, nem kell költőnek vagy királynak lenni, hogy halhatatlanná váljék az ember. Csak nem kell a halhatatlanságot nagyon hosszúnak követelni. Az Ernest Renan szobrának felavatásán Anatole France emlékbeszédében a halhatatlanságról beszélt. Azt mondta: az istenek sem halhatatlanok, mert lám a görög istenek mindössze néhány ezer évig éltek, a mienk pedig, a mostani, körülbelül kétezer éve él és már hány millió ember van, a ki megtagadja. Ehhez hozzá lehet tenni azt, hogy az a bizonyos költői halhatatlanság, a melyről az irodalomtörténeti tankönyvek beszélnek, még ennyi ideig sem tart. A költő halhatatlanságát ötven-hatvan évre lehet becsülni. De ez már igen nagy halhatatlanság, a minőt a mi korunkban már alig osztogatnak. A közönséges polgári halhatatlanság annyi ideig tart, a míg az ember alkotásai, ezek közé számítva a gyermekeit is, élnek. A míg én élek, addig az én szüleim halhatatlanok. Az unokáknál már kialszik

lassan az emlék. De egy biztos: hogy a magam halálával még nem haltam meg egészen. Akár én vagyok az az államférfi, a ki a német egységet megcsinálta, akár én vagyok az az elgázolt ember, a kit eltemettek a nélkül, hogy a személyazonosságát meg tudták volna állapítani. Mert, ha egyebet nem csináltam volna életemben, mint azt, hogy betörtem egyszer egy ablakot, akkor is hosszan elnyúló, nagy nyomot hagytam a világban. Az üveges eljött dolgozni, ezért pénzt kapott, a pénzen vett valamit, az üvegyárban annnyival több üveget csináltak, valahol a földből ki kellett ásni egy nagy csomót, a mely csomóból új ablak lett az eltörött helyébe, íme, a föld kérgének formáját megváltoztattam azzal, hogy betörtem egy ablakot, — szent isten, felforr az agyveleje az embernek, ha ezek után megpróbálja végiggondolni mindazt a sok változást, a mit egy aktív emberi élet a világban véghezvisz. Már most, ha az ember meghal, mindez a rettenetesen sok és nagy változás tovább éli a maga életét, ez már mind azon az úton halad tovább, a melyen az ember elindította, ennek már igazán nem fontos az, hogy az ember maga meghalt-e vagy még él. Hogy a példánál maradjak: én meghalhatok, de az üvegyári kohó az én ablakom üvegjének olvasztásával is kopott, öregedett, romlott, a lyukba, a mit a földben ástak az én ablakom miatt, belecsurog az eső, magot visz bele a szél, ott virág nő, egy új helyen egy új színfolt, egy arra sétáló ember számára új látvány, új tapasztalás, a mely gondolatokra indítja. Az én ablakom árán — ne riadjunk vissza a furcsaságoktól sem, mert csak így tökéletes a példa — hegedűt vett a fiának az üveges, és az üveges fia szépen muzsikál azóta, a mit talán

nem tehetett volna meg, ha akkor nincs meg ez a váratlan kis kereset-többlete az apjának — és így tovább, a végtelenségig. Mikor itt tartanak, hol vagyok akkor már én? Rég fekszem a keresztúri temetőben, de az életem lendülete él tovább, minden nap ezer új dolgot szül és ez az ezer új dolog, ez az ezer új gyermek ép úgy engedelmeskedik az átöröklés törvényének, mint az igazi embergyermek, tehát ez mind énrám hasonlít, énrám üt, olyan mint én, és ha én az életben rossz és bűnös voltam, akkor rosszasággal és bűnnel fertőztem meg az utánam jövőket, rontottam az életükön, kevesbítettem a boldogságukat. Nem, nem megyünk el mindenestül ebből a világból, hölgyeim és uraim. Nagyon egyedül megyünk el, ha az Ur elszólít. Minden, minden, a mit csináltunk, a mit viseltünk, itt marad utánunk és tovább éli a maga életét, mint a Richárd kabátja. És ha tudnák, milyen egyszerű és milyen régi igazság az, a mi ennek a hosszú és bonyolult gondolatmenetnek az eredménye, már régen megbocsátották volna nekem, hogy úntattam vele önöket. Egyszerű és régi: jónak kell lenni. Ez az egész. Nem szöges palánkot kell hagyni magunk után, hogy megszúrja magát benne valaki, hanem kabátot, a miben melegedjék, a ki fázik. Mert halhatatlanabbak vagyunk, mint gondoljuk.

Három kis eset.

Megint olvasháttuk e héten, hogy szidták egy magyar író, mert a mit ír, annak nem magyar a tárgya. Védelmét is kapott az író és a védője többek közt egy igen természetes és okos dolgot mondott, tudniillik azt kérdezte, hogy amért Anatole France ógörög tárgyú regényt ír, azért Anatole France nem francia író? Hozzátehetnők még Pierre Loti példáját, a ki japáni tárgyú könyveivel lett francia íróvá, s a sok más ezer közt erősen nemzeti írónak, Gustáv Flaubertnek, híres *Salambó* című regényét, a melynek semmi köze a francia nemzeti élethez, de a mely mégis egyike a legfranciább művészi munkáknak, a miket az utóbbi tízezer évben írtak. De tulajdonképen mi itt most nem vitatkozni akarunk, hanem engedelmet kérni arra, hogy erről a tárgyról néhány személyes tapasztalatot mondjunk el, a mit talán felhasználhatnák azok, a kik erről az örök veszedés-anyagról vitatkoznak a kávéházakban, a sajtóban és az irodalmi társágokban. Valamikor, a mikor ezt a rovatot itt elindítottuk, többek közt az volt egyik méntsége, hogy az is lehetne a címe: »egy, még élő ember emlékiratai«. Erre a méntségre hivatkozva mondok el az alábbi eseteket,

Molnár F.: Ma, tegnap, tegnapelőtt.

egyszerűen, úgy, — ahogy megtörténtek, ki-ki levonhatja belőlük a tanulságokat, a melyek a magyarság és a nemzetköziség kérdésére vonatkoznak.

I.

Jack Aronson aajkája, avagy : egy leendő magyar író első megdöbbenése az emberek nagy egyformaságán.

Jack Aronson egy kis angol fiú volt, a kivel ugyanegy panzióban laktam igen régen, diákoromban, Genfben. Egy szomorú őszi estén hozta Londonból az apja, letette Genfben, beíratta a gimnázium második osztályába, megcsókolta és otthagyta. A második emelet egy kis padlásszobájában lakott, mellettem. Mikor ezen az estén megvacsoráztunk és szobáinkba mentünk, ez a kis tizenkét éves fiú is felkapaszkodott a meredek falépcsőn, bement a szobájába és becsukta az ajtót. Egyszerre csak sírást hallok a vékony falon keresztül. Amolyan igazi, nagyon mélyről felcsukló, kisfiús zokogást, a mire nagyon hamar ráismertem. Így sírnak az idegenben hagyott kis gyerekek, az első estén. A panzióban, a hol éveket töltöttem, sokat hallottunk ilyet. Fogom magamat, bekopogtatok Jackhez. Ott ül az asztalnál, egy levél fölött és sír, tovább.

— Mi ez? — kérdem.

— A nővérem levele, — mondja szegény.

A nővére levelének végén nagy x betűk voltak. De legalább száz, egymás mellett, egymás alatt, a mennyi csak ráfért a papirosra. Jack megmagyarázta, hogy ez angol szokás: minden ilyen x egy csókot jelent. Az angolok nem azt írják, hogy: csókollak; hanem egy ilyen x betűt írnak a levél

végére. És nem azt írják, hogy »ezer csóka«, hanem sok x betűt írnak. És Jack a nővére x betűit nézte és az otthonát siratta. Hát vigasztaltam egy kicsit, elmondtam neki, hogy én is ilyen kis fiú voltam, a mikor először letettek egy még rettenetesebb városban, Párisban, de mikor reggel lett és kisütött a nap, már javult a helyzetem. De nem használt semmi, a fiú egyre jobban sírt, kétségbe volt esve, határozottan sajnálni kellett, olyan végtelenül szomorú volt a kis arcza, mikor a könnyei végigfolytak rajta. Ekkor a viccekhez folyamodtam, mindenféle mókákat mutattam neki, hogy kell a krajczárt megpörgetni az asztalon, hogy kell zseb-kendőből kis egeret csinálni és ugratni, ez mind új volt neki, mosolygott a könnyein keresztül, a helyzet javult. Egyszerre csak a bemutatott mókák során elérkeztem az úgynevezett favágóhoz. A favágó egy nagyon szép móka. Az ember összeilleszti a két kezefejét, egymásba kapcsolja előbb a két kisujját, aztán a két gyűrűsujját, aztán a balkeze közép- és mutatóujját feltámasztja a tenyerére, a jobb hüvelykujjával megtámasztja a bal középujját, amely ez által hasábfává válik, a jobb közép- és mutatóujját kinevezi favágókká, és a bal mutatóujjnak jut az a szerep, hogy a fölívágott fát fölszedje. A ki nem tudja, ne is próbálja meg. Ezt így kottából nem lehet lejátszani. Én határozottan emlékszem, hogy egy Borcsa nevű tót dajkától tanultam, a ki a húgomat dajkálta. Mikor ezt mutatom Jacknek, Jack felkiált:

— Óh, ezt én is tudom!

És megmutatja, pontosan úgy, mint én.

— Kitől tanultad? — kérdem.

— A dajkámtól, Melbourneben.

— Melbournben?

— Ott. Ausztráliában, Melbournben születtem, ott volt egy néger dadánk, attól tanultuk.

Most egy kicsit egymás mellé állítottam a két dadát. Borcsát, a ki Felső-Magyarországról jött, tót volt, és a néger dadát, a ki Ausztráliába Amerikából került, s ott pont ugyanazt a tréfát mutatta. Jacknek, mint a mit Borcsa mutatott nekünk. Az egész világ pedig e pillanatban olyan kicsinek, olyan intimnek, olyan családiasnak tűnt fel előttem, mint azóta még sohasem. Tovább megyek, még talán most is a favágó-móka miatt hiszem olyan bolondul, olyan csökönyösen és olyan fájdalmas szeretettel, hogy az egész világ tulajdonképen egyetlen egy család.

II.

Az ablakon lepergő esőcseppekről, Irma szerelméről és egy norvég falusi iskola vizsgájáról.

Gyermekkoromban szerelmes voltam egy Irma nevű leányba. Irma kétszer annyi idős volt, mint én, ez némileg kétségbeejtett, de ha jól emlékszem, olyasvalamit határoztam el, hogy majd sietek nőni, ezzel esetleg utólérem Irmát. Sőt elhatároztam, hogy katóna leszek, így épen négy évvel korábban felnőtt ember az ember, mint ha ügyvéd akarna lenni. Egyebekben pedig a főgondom az volt, hogy Irma szeret-e engem vagy sem. Mert ha szeret, akkor megvár. És az volt a fődolog, hogy ne menjen férjhez. Már most tizenkét éves korában nem nagyon ismeri még az ember azokat a jeleket, a melyekből egy nő szerelmére vagy nem-szerelmére

következtetni lehet. Tehát nem tudtam, hányadán vagyunk. Így kénytelen voltam mindenféle titokzatos módokhoz folyamodni. Legkedvesebb módszerem a következő volt. Mikor esett az eső, néztem az ablakon lepergő esőcseppeket. Ilyenkor az ablak tele van álló vízcseppekkel, a melyek közt azonban kettő-három mindig szalad lefelé. Ha az egyik álló csepp lassan megindul és egy alatta állóba lassan befolyik, akkor ez a megnagyobbodott csepp egyszerre leszalad az ablakon. Már most én álltam és néztem ezeket a szaladó cseppeket. Mikor kettő szaladt egymás mellett, azt mondtam: ez az egyik én vagyok, ez a másik Irma. Ha a két szaladó csepp találkozik és egymásba olvad, akkor mi egymáséi leszünk. Ha ellenben leszaladnak az ablakfaig anélkül, hogy találkoztak volna, akkor mi sem találkozunk az életben. Így aztán egyszer-másszor úgy volt, hogy az enyém lesz Irma, egyszer-másszor meg úgy, hogy nem lesz az enyém. De most nem ez a fontos. Irma kilép a történetből és helyette belép Bjørnstjerne Bjørnson, a nagy norvég író. Két évvel ez előtt nyáron olvastam egy elbeszélés-kötetét s abban egy novellát, a minek *A bygde* volt a címe. A »bygde« olyasvalami Norvégiában, mint nálunk a tanya, majorság. Ebben a bygdeben volt egy iskola. Abban az iskolában épen vizsga volt. A leányok vizsgáztak benn, künn pedig az előszobában állott egy kis fiú, a ki szerelmes volt az egyik vizsgáló kisleányba. És esett az eső. És a fiú az ablaknál állott és nézte a leszaladó esőcseppeket. És azt mondta magában: »Ha ez a két szaladó csepp találkozik egymással, akkor az én szerelmem nem bukik meg a vizsgán. De ha nem találkozik a két csepp, akkor megbukik«. Ezt Bjørnson írta

és nekem, megvallom, elállott a lélegzetem, mikor ezt olvastam. Mert azt igazán joggal hihettem, hogy ez a bolond, ostoba kis jósdá, a mit én az esőverte ablakból gyerekkoromban magamnak csináltam, az én találmányom. De nem. Fenn, messze Norvégiában, ime élt egy ember, a kinek esős délutánokon ugyanez a komplikált és végtelenül kicsinyes kis ostobaság jutott az eszébe. Azt hiszem, kevés ilyen kicsi dolog történik az ember életében, a miből olyan nagy és szép gondolatokat lehetne kihámozni, mint ebből. Ugy látszik, már akkor is aljas nemzetköziség dolgozott bennem, hogy nem inkább valami nemzeti ízű dologgal kerestem Irma szerelmét. Viszont mit fog szólni a norvég irodalomtörténet, ha ezt megtudja, mert ha csak egy számár is van a norvég irodalomtörténetírók közt (pedig ennyi mindenütt van) — akkor annak azt kell hinnie, hogy ez az esőcseppmegfigyelés norvég nemzeti sajátság, mert Björnson nemzeti író volt. Pedig én tudom és most már mi mind tudjuk, ugye, hogy esőcsepp-csacsiság dolgában Björnson nemzetközi volt. Ha legközelebb megint kis fiú leszek, valami specziális nemzeti dolgot kell kieszelnem, De jaj, istenem, mit csinállok aztán, ha úgy járok, mint Björnson velem? Nem, ebből már nem mászom ki, érzem.

III.

Szabad-e úriasszonynak bort inni, miért sértődik meg a festő könnyen és illik-e a frakknadrág zsebében revolvert hordani?

Ezek már későbbi és bonyolultabb dolgok. E sorok írójának *Az ördög* című színdarabjáról van szó, a melyről azt írták, hogy semmi köze a

Ez a pesti doktor egy szép napon megjelent a berlini Virchow-kórházban, bebocsáttatást kért és nyert Wechselmann tanárhoz, s mikor a színe elé került, preparátumot kért tőle. Tudni kell, hogy ezek a tudósok ezt a preparátumot most még csak kizárólag tudományos célokra adják, még pedig ingyen. Pestre is jött belőle éppen elég, folynak is a kísérletek az orvosi intézetekben. De azt mindenki könnyű szerrel elképzelheti, hogy micsoda óriási pénzbeli értéke van egy-egy adag ilyen preparátumnak, a melyről napról-napra bizonyosabb lesz, hogy egyszerűen a megváltást jelenti a súlyosabb betegek számára is. El lehet képzelni, de tudjuk is, hogy tekintélyes ezreket kínálnak a német tanároknak egy-egy injekcióért, de ők a világgal szemben való viselkedésnek egy olyan el nem vitathatóan nobilis és minden tekintetben korrekt módját találták meg, hogy vértelve vannak minden hatalmas befolyás és kábító pénzbeli ígélet ellen. Már most, mondom, megjelenik a jó, a szép, a finom Pest küldötte, kér preparátumot és nem kap preparátumot. Mit tett az ő helyében száz meg száz más doktor? Szomorúan vagy kevésbé szomorúan sarkon fordult és elment haza. A mi doktorunk nem így cselekedett. Van ennek a Wechselmannnak egy régi és meghitt cselédje, a Vendel nevű laboratórium-szolga. Egyetemi emberek tudják, micsoda fokon használható és tudós férfiú egy ilyen nagy klinikai gyakorlattal bíró egyszerű ember. Valóságos tehetségek vannak köztük, a kik nélkül, mint mondani szokták, a tanár úr egy lépést se tud tenni. Ez a Vendel is ilyenféle ember lehet, mert a tanár minden ilyen oltáshoz magával viszi, nélküle nem ad injekciót, valósággal asszisztensekép kezeli. Nála vannak a

szekrények kulcsai is, ő őrzi a legfontosabb vegyszereket, s főként az ő őrizete alatt áll az a szekrény, a melybe a Frankfurttól napról-napra érkező Ehrlich-féle preparátum van elzárva. Azt mondják, hogy ez a Vendel azokon a helyeken, a hol a tanár injekciót ad és a hol vele együtt megjelenik, nem szokott száz márkánál — százhusz koronánál — kisebb borraivalót kapni. De kap háromszázat is, meg ötszázat is. Az ilyen végtelenül ritka esetben, a mikor a tanár nem fogad el pénzt, a boldog beteg legalább úgy mutatja meg a háláját, hogy a szolgának horribilis borraivalót ad. Tehát eddig az Ehrlich találmányán még csak ez az egy ember gazdagodott meg, Vendel, a hű szolga. Kapja magát tehát a mi doktorunk, a pesti, és félrehívja Vendelt. Suttog Vendellel, ad Vendelnek valamit, mire Vendel bemegy a tanárhoz; majd kijön a tanártól Vendel, de nem egyedül, hanem egy asszisztenssel, a ki megkérdezi Vendeltől:

— Melyik úr volt az?

— Dieser da — mondja Vendel, s erre az asszisztens kinyújtott kézzel, mosolyogva közeledik a doktor felé, de nem kezét fog v le, hanem gallért fog vele, egyszerűen és vicczelődés nélkül szólván, megfogja a gallérját és úgy kidobja a kórházból, hogy csak úgy repül.

Mi történt?

Az történt, hogy a doktor Vendel szolgának tíz, mondd tíz, mondd TÍZ, azaz 10 márkát ígért arra az esetre, ha este, mikor mindenki hazamegy a kórházból, kinyitja az Ehrlich-szekrényt és *kilop* belőle néhány adag preparátumot.

— Honnan jött ez az ember? — kérdezte az asszisztens.

— Aus Budapest — mondta Vendel.

Igen, asszisztens úr, ez az ember Pestről jött. Nem is jöhetett máshonnan. Mert tegyük fel, hogy megfogta volna Vendel szolgát és így szólt volna hozzá :

— Vendel, itt van százezer márka. A Friedrichstrasse-Bahnhofon frissen fűtve áll egy különvonat, mely önt és családját Hamburgba szállítja, a hol már füstölög a gyorsjárású különhajó, mely önt és kedves családjával Amerikába szállítja, a hol önt egy fényes állás várja valamelyik egyetemen, s a hol ön újabb százezer márkát kap. Ezt ajánlom fel önnek, Vendel, megváltásául annak, hogy ön most bemegy a székrényhez, beleütközik a büntetőtörvénykönyvbe, lop, börtönt vesz magára és nevét, családját beszennyezi, munkás élete végén tolvajjá lesz.

Ha ezt mondta volna Vendel szolgának, akkor Amerikából jött volna. Becstelen fráter volna így is, de legalább Amerikából jött volna. De még csak nem is ezt mondta. Tíz márkát, hölgyeim és uraim, tizenkét koronát, hat pengőt kínált egy öreg embernek azért, hogy fegyházzal büntetendő cselekményt kövessen el. Engedjék most itt el nekünk, hogy magán a vesztegetés tényén felháborodjunk. Az természetes dolog, hogy ez egyike a legaljasabb cselekedeteknek, ezen nincs sok siránkozni való. De hadd különböztessük meg ezt az esetet a többi hasonlótól azzal, hogy kiemeljük belőle az összeget, a melylyel a vesztegetési kísérlet történt, a hat pengőt, a mi még csak nem is hat pengő, mert csak öt forint, hiszen a doktor egyszerűen a tízes számrendszernek engedelmesskedett, mikor tíz márkát kínált a fegyházért, Párizsban tíz frankot kínált volna, Pesten

tíz koronát. Ez a szám, ez a rettenetes a dologban, hölgyeim és uraim, ha megértjük egymást és önök nem vádolnak meg engem azzal, hogy a doktort becsületes embernek tartanám, ha többet ígért volna. Ez a szám a rettenetes, még pedig azért, mert ha a történetet csak úgy hallom, a hogy megesezt, a nélkül, hogy tudnám, hogy a doktor Pestről jött, a tíz márkából azonnal kitalálom és kitalálja velem együtt önök közül bárki, hogy a doktor bácsi Pestről jött. Ez az öt pengő, ez érdekkel bennünket a históriából a legjobban, mert ez bélyegzi le »Buda-pest« kelettel az egész esetet. Mert honnan jött a doktor?

A doktor onnan jött, a hol nem lehet a kegyelmes úrhoz bemenni, mert a kegyelmes úr a legszigorúbban megtiltotta, hogy bárkit is beereszenek hozzá, tudja mit barátom, itt van egy forint, nézze meg, hogy be lehet-e menni a kegyelmes úrhoz, hogyne kérem alássan, méltóságos uram, a kegyelmes úrhoz be lehet menni.

A doktor onnan jött, a hol nem lehet ebbe a szakaszba beülni, mert előbb tele kell lenni a többi szakasznak és ez azért van lezárva, hogy ha útközben beszáll valaki, annak is legyen helye, a mi a legigazságosabb dolog a világon, tudja mit, barátom, itt van két forint, nyissa ki a szakaszt, igenis méltóságos úr, nemcsak hogy kinyitom a hatszemélyes szakaszt, hanem majd vigyázok, hogy az úton senki se szállhasson be uraságtokhoz.

A doktor onnan jött, a hol ebbe a szállóba nem lehet csomag nélkül éjszakának idején nagykalapos hölgygyel bemenni, hova gondol az úr, ez a legjobb szállók egyike, engem elcsapnak, ha az urát bebocsátom, tudja mit, barátom, itt van öt-pengő, mit gon-

dol, be lehet-e menni a szállóba egy hölgygyel, de méltóságos uram, akár kettővel is, ha parancsolja, hozok még egyet.

A doktor onnan jött, a hol nem szállhat fel az úr a kocsimra, mert nem vagyok bérkocsis, hanem magánfogorvos és nem csalhatom meg a gazdámat azzal; hogy fuvarokat csináljak a magam szakállára az ő lovaival és az ő kocsijával, mikor nekem az a parancsom, hogy hazamenjek az istállóba, tudja mit, barátom, bízsa rám, majd a mellékutczákon megyünk, tessék beülni.

A doktor onnan jött, a hol az egyetemi szabályok a múltban szigorúan tiltották, hogy a vizsgára jelentkező jelölt az utolsó nap előtt megtudja, hogy Antalnál vagy Kovácsnál fog-e egyházjogból vizsgát tenni és reformátusnak vagy katolikusnak kell-e majd lennie, hogy meg ne bukják, tudja mit, barátom, itt van öt forint, kinél fogok vizsgázni, ejnye kérem, nem hagyják békében az embert az urak, Kovácsnál tetszik vizsgázni.

Innen jött a doktor. Ugy-e, kezd már egy kicsit, ha nem is menthető, de érthető lenni a doktor, mikor tíz márkát »kent át« a szolgának? De még valahonnan jött a doktor, mert a doktor nemcsak onnan jött, a hol a tíz koronán aluli vesztegetés egyszerűen intézményszámba megy, hanem onnan is, ahol az az eset megesett, a melyet itt elmondok, a mely már annak idején sokszor benn volt a lapokban, de a melyet boldogan és örömmel és lelkesedéssel mondok el újra meg újra, s nem fogom elfelejteni és nem fogom engedni elfelejtődni, még ha száz évig élek is.

Egy pesti bankigazgatónak az automobilja üresen száguldott be a Váci-körútról az Andrásy-

útra. A soffőr gyorsan hajtott. A rendőr megállítja a kocsit és így szól a soffőrhöz :

— Magát már régóta figyelem, maga túlgyorsan hajt. Ez meg van tiltva. Nem akartam megállítani, mikor a gazdája benn ült a kocsiban, de most figyelmeztetem, hogy ez ne történjék meg többé, mert felírom.

Erre odaszalad a gyalogjáróról a bankigazgató, a ki véletlenül arra gyalogolt és ráripakodik a rendőrre, hogy hogy meri az ő autóját megállítani, az ő soffőrijét összeszidni, satöbbi.

— Drága uram — mondja a rendőr erre, a ki jó magyar ember — én a kötelességemet teljesítem.

— Hogy meri nekem azt mondani, hogy »drága uram« — mondja erre a bankigazgató, — én igazgató vagyok a Kereskedelmi Bankban és én magát ezért feljelentem.

Fel is jelentette. *A rendőrt kaszárnyaáristomra idélték*, a miért drága urámnak nevezte a bankigazgatót. Ha soha többé automobilt nem szállt meg, jól teszi. Ha soha többé kabátos ember ellen el nem jár, még ha az embert öl is, jól teszi. Ha odavágja a szép lószőrpemzlis sisakját a magyar királyi belügyminiszter lábához azzal, hogy süsse meg az úr a rendőrségét, jól teszi. Ha elmondja minden rendőrtársának, hogy mi történt vele és kitanítja őket arra, hogy ebben a városban a bankdirektor automobilját megállítani felségsértés és hogy csak a rongyos és piszkos emberek ellen szabad eljárni, jól teszi. Ha pedig az a soffőr és vele együtt a többi is nem száguld Pesten ezentúl úgy, mint az örült és nem gázolja halomra a gyalogosokat a rendőrökkel együtt, rosszul teszi. Két komoly és megbízható ujságíró-kollé-

gám járt utána ennek az esetnek és tanúskodik, hogy így történt.

Innen jött a doktor, ebből a városból. Innen hozta az öt pengőt, a hol ime az öt pengőn felüli összeg, maga egy egész bank ilyen nagy úr. Ez az eset a világ egyetlen egy városában sem történhetett meg, csak Pesten. Ezt a rendőrt ezért nem jelentette fel más, csak pesti ember. És ezt a rendőrt ezért nem íteltette el más, csak pesti hatóság. Már most a hol egy másodrendű bankigazgatónak nem a tehetsége, az érdemei, a szépsége, az ősei, hanem egyszerűen és őszintén a pénze, a rongyos pár ezer forintja és a bankja rongyos pár milliója révén ekkora hatalma van, onnan nem indulhat el egy doktor lopásra csábítani egy szolgát több pénzzel, mint tíz márkával. Mert mutassák meg nekem azt a milliomost és a Bank of England ama főfőfő-vezérkormányzóját, a kinek a millióért egy londoni rendőrt három napra becsuknak, a miért a kutya kötelességét bizalmaskodva teljesítette.

A hol a pénznek ilyen értéke van s a hol a pénz ezeken a területeken mutogatja a hatalmát, onnan igazán szép, hogy csak egy doktor ment ki tolvajt csinálni Berlinbe. És majdnem megható, hogy tíz márkát és nem ötöt akart neki kárpótlásul adni a fegyházért. És egyenesen meglepő, hogy nem provokálta az asszisztenst, a ki kirúgta.

Kártya.

Egyszer egy igen okos ember — most itt ül mellettem a szerkesztőségi íróasztalnál és nem tudja, hogy rá gondolok, — azt mondta, hogy meg tudja érteni, hogy egy férfi életét teljesen betölti a kártya. A mikor mondta, úgy éreztem, hogy igaza van, bár tudtam, hogy ennek az igazságnak a megértéséhez bűnösnek kell lenni és sokat kellett kártyázni. A kártyától szűz ember vagy ostobának vagy utálatosnak fogja tartani ezt a mondást és neki is tökéletesen igaza lesz az ő szempontjából. Most, hogy az Oblath-eset néven ismert ezeregyedik pesti kártyaszerencsétlenség megtörtént, elő kell vennem ezt a mondatot és egy kicsit belenézni, úgy érzem.

Igenis, igazság az, hogy a kártya be tudja tölteni egy férfi életét. De magyar igazság, vagy, ha úgy tetszik, pesti. Itt, a hol átlagos számítás szerint tizezer kártyaasztal van, tehát, ha csak ketten ülnek mindenik mellett, (és ennyi legalább ül) — húszezer ember kártyázik naponta, nem kell attól félnem, hogy magamra maradok ezzel az erkölcs-telennek hangzó tétellel. Ez a húszezer ember adja meg a bábatorságot ahhoz, hogy valami olyat is elmondjon az ember a magyar kártyázásról, a mit nem nagyon szokott s a mi lényegesen megkülönbözteti a mi kártyázásainkat a világ minden egyéb

kártyázásaitól, a párizsi cercleek baccaratjától, a berlini pokerjátszmáktól és a klondykei arányások revolverrel fűszerezett kettőseitől.

Mert nálunk a kártya nem szórakozás, nem is pénzkereset vagy nyereség-hajhászás, (ezt is nehéz fogja elhinni, a ki nem kártyás), nem is rossz szokás, hanem egyszerűen narkotikum. A narkotikum szót orvosi értelmében kell venni. Narkotikumnak hívja az orvostudomány az olyan szert, a melylyel a beteget el szokták altatni, hogy a fájdalmat ne érezze. A legnagyobb testi fájdalmakat az operációk okozzák, tehát ezekhez kellének a legerősebb és legtökéletesebben altató narkotikumok. Ily esetekben a beteggel beszívattak egy bizonyos fajtájú gázt, a melytől elalszik. Aztán vannak másféle bajok is, mondjuk, a szerelem. A beteg ebben az esetben ösidők óta szeszt szív be, sört, bort, pálinkát, a milyen a természete. Határozottan használ ilyen esetekben ez a narkotikum. Ezen nem lehet vitatkozni. Az órákig tartó kábulattól eltekintve, az a nagyfokú testi elerőtlenedés és lelki lenyomottság, a mi az alkoholizmussal jár, az akarat, az életkedv megbénulása, az agyműködés korlátozottsága, a judicium részleges pusztulása az emberi szervezetet alkalmasabbá teszi ennek az ősfájdalomnak az elviselésére, mint a milyen alkalmas rá az egészséges, minden benyomás iránt érzékeny ép test. Természetes tehát, ha az ember, a kinek ősi ösztöne, sőt állítólag egyetlen ösztöne a fájdalom elől való menekülés, itt keresgél, a mikor azt érzi, hogy kezd ráborúlni a fájdalmas szerelem, ez a végeláthatatlan, nagy és borús estéje az emberi idegrendszernek. Imé, egy nagyon elfogadott és világszerte használt narkotikum: az alkohol.

Menjünk tovább egy lépéssel. Szerény vélekedésem szerint mindjárt az alkohol után következik narkotikum dolgában valami, a mi ha az egyénre nem is olyan ártalmas és nem is olyan feledtető, mint a szesz, de elterjedtség dolgában vetekszik vele. Ez a *munka*. A munkának az a neme, a melyről nekem hiába mondják az olvasókönyvek, hogy nemesít, hogy az ember végcélja, hogy annál szebb és fenköltebb dolog nincs a világon, mert már igen sok ezeren vagyunk, a kik tudjuk, hogy a munka bizonyos fajtája és épen az, a melyre olvasókönyvek buzdítják például egy negyvenöt forintos munkás kilencz gyerekét, nemcsak hogy nem nemesít, hanem elnemteleníti, elrútítja, elszegényíti, beteggét teszi, agyongyötri, megkínozza és a véres piszokba rugdalja vissza azt az embert, a kinek épen olyan fehér arcza van, mint nekem, a ki ép úgy érzi a czukor és a só közti különbséget, mint én, és a kit nem hinném, hogy még néhány ezer évig féken lehetne tartani az olvasókönyv bölcsességével. Mert például a mi munkánk: színdarabokat, elbeszéléseket és újságot írni, élvezet. A pap munkája élvezet. Az orvos munkája élvezet. Azé a munkásé is élvezet, a ki bármely testi fáradalom útján, de összeszerkeszt valami kis gépet, a melynek a születését, a sikerültét látja: a földművesé, a ki a maga földcsekjén gazdálkodik, bármily verejtékes is, de élvezet. Ellenben nem élvezet herczeg Esterházy földjén reggeltől estig kaszálni. Nem. Nem élvezet reggeltől estig egy kereket forgatni. Nem élvezet egy életen keresztül komfortáblit hajtani. Nem élvezet a más fehéreneműjét kimosni és a más szobáját kimeszteni. Nem élvezet iratokat másolni. És a mint nem élvezet, bocsássák meg nekem, nem munka.

Nem igazi munka, hanem álmunka, a munkának ama fajtája, a melyre a kapitalisztikus alapon berendezett társadalomnak szüksége van s a melyet éppen ezért dicsőít, olvasókönyvekben nemes dolognak nevez, a melyre a szerencsétlen véletlen folytán nem egyenesen győri püspöknek született embereket kényszeríti, a melynek jogosúltságát azonban még a világ teremtése óta egy becsületes ember számára hozzáférhető érvel megmagyarázni nem tudta. A munkának ez a fajtája : ez a lealacsonyító, megsejriteni való, alapjában véve a végtelenségig felháborító embergyalázás nem egyéb, mint narkotikum. Altatószer, vigasztaló az élet fájdalmas szerelmesei számára. Mi, emberek, mindnyájan az élet szerelmesei vagyunk. Szerelmesek vagyunk belé a születésünk pillanatától kezdve és igazában soha nem is vagyunk másba szerelmesek, mint az életbe. Ez a mi ki nem alvó, el nem múló, lankadatlan, egyetlen nagy és örök szerelmünk. És azok, a kik ebben a szerelmükben csalódnak, azok az ezerek, százazrek, milliók, azok a beláthatatlan tömegek, azok számára az egyetlen menekvés, a mit most már nem öntudatosan, hanem az ősi ösztön által üzetve keresnek föl, a munkának ez a neme, a mit nevezhetnénk álmunkának, terméketlen munkának, de a mire még mindig legjobb szó a rabszolgaság. Magát az egyént nem rombolja úgy szét, mint az alkohol, de az emberiséget sokkal alaposabban tönkretette. Hallhatta bárki, különösen haláleset alkalmából, hogy erős emberek azt mondták : »a munkában kerestem és találtam vigasztalást. Így keresnek és találnak vigasztalást a rabszolgamunkában azok, a kik számára maga az egész élet meghalt, beleértve magába az egész életbe Shakespeare

drámáit, a vierwaldstaetteni tó környékét, a zenét, a friss őszibaraczkot, Petrás Sári mosolygását, a Montblancot, a jó ágyat, a tiszta fehér inget és Arany János elbeszélő költeményeit, röviden és egy szóval : mindent. A ki a mai viszonyok közt megérzi, hogy mi minden hiányzik az életéből, ha nyomorban született, nem is tehet mást, mint hogy egész életén keresztül egy kereket forgat, vagy egy görbe és éles eszközzel érett gabonaneműt vág le a tövéről. Ennek a munkának a végtelensége, a megszűnni nem akarása, a terméketlen egyhangúsága éppen leszállítja az ember érzékenységet arra a fokra, a mely fokon ekkora nyomorú megaláztatást egy élő emberi szervezet elviselhet. Éppen tönkreteszi az embert annyira, mint a pálinka a szerelmezt, vagy az altatógáz a beteget.

Ezen a hosszú és bonyodalmas úton szeretnék eljutni oda, ahová indultam, hogy a magyar kártyázás miatt narkotikum. Ha volna itt vagy tizszerennyi hely a nyomtatott betű számára, érzem, egészen világosan meg tudnám magyarázni, hogy többek közt azért is kártyáznak nálunk annyit és olyan vészesen, mert rosszak az utak. Vagy azt, hogy azért kártyázunk, mert a városatyák közt sok a megvesztegethető. Meg azért, mert a város rosszul van világítva, a mi tulajdonképpen már benne foglaltatik az előző mondatban. Vagy vegyünk egy egyszerűbb példát : ha nem járnánk annyit kávéházba, nem kártyáznánk annyit. De kávéházba járunk, mert otthonunk szűk és kietlen a magas lakberek miatt, nincs kényelmesen bútorozva a középosztály eladósodottsága miatt s a rosszul bútorozott drága, kicsiny és sivár lakásban még a családi élet sem fejlődhetik ki, mert a megélhetésért kétszer annyi

ideig kellvén dolgozni, mint például egy francia vagy angol embernek, éppen csak, hogy munkára, evésre és alvásra van idő, s az ilyen családból származott embernek, ha felnő és egyszer igazán akad mindennap egy szabad órája, elébb jut eszébe a kávéház, mint a családi petróleumlámpa.

A kávéház nálunk kártyaház és a kaszinó kártya kaszinó, mert az életünkből ellopták az egyéb örömeiket. Kártyázunk, mert szegények vagyunk s mert az a két fajta, a mely Budapest polgári lakosságát kiteszi: a gentry és a zsidó, mind a kettő tehetségesebb, okosabb, élveznivágyóbb és az élet élvezésében elfinomodottabb, mintsem hogy elég legyen neki az életből az, a mit Budapest nyújt azért a pénzért, a mennyi pénze ennek a két fajtának van. Mert ne téveszszük össze a milliomos mágnások és milliomos bankárok kártyázását, a mi gazdag emberek nemzetközi szórakozása, az Oblathok kártyázásával. Nálunk a dolgozó, rendes, sőt szegény polgári osztály kártyázik oly mértékben, mint sehol a világon. Kártyázik, mert az idegizgalom, a mit a kártya nyújt, könnyebben hozzáférhető számára, mint az az idegizgalom, a mit az automobil sebes száguldása ad, vagy az, a mit egy szép regény olvasása nyújt. Az automobilhoz több pénz, a regényhez több idő kellene, mint a mennyi van. Az izgaloméhség pedig kulturtünet, nem szégyelni való aljasság, mint a kenetesek hirdetik. S miután az életnek én és ön, szives olvasó, Pesten, évtizedes gázságok, politikai helyzetünk és e kettőből fakadó kabátos nyomor miatt körülbelül csak a felét kapjuk s miután én és ön, szives olvasó, ép oly kulturemberek vagyunk, mint a párisiak és a berliniek s ép úgy, annyi izgalommal akarunk élni, mint azok s miután nekem

és önnek, szives olvasó, nincs annyi pénzünk, mint a párisi írónak és a párisi olvasónak, — tehát fél életet kapunk, holott az egészét akarjuk — keressük a vigasztalást, a napjaink teliségét, az idegrendszerünk magasabb izgalmait, ott, a hol találjuk, a kártyaasztalnál. Mert a kártya aztán alkoholabb az alkoholnál és munkább a munkánál. Az aztán igazán elfoglalja az agyvelőt. Az aztán ad részegséget és kábulatot. Mert ha nyerek, pénzt nyerek s a pénzzel egy adag életet: színházat, nőt, ruhát, ételt, kocsit, meleget, édességet és fényt. Minden forint egy kis darab egész-élet és azt nem kell magyaráznom, ugy-e, hogy ez az, a mitől legjobban be lehet rúgni. Többet, nagyobbbat, drágábbat nem lehet veszíteni sem, mint ezt. A tök ász tehát, vagy a carreau kilenczes rám nézve adott pillanatban az egyetlen nagy és örök szerelmemnek, az életnek egy csókját jelenti s az adott pillanatban ép úgy megnyerhetem ezt a csókot, mint a hogy elveszít-hetem — mondja meg mindenki, a kinek a szívében van megbocsátás más emberek számára: nem érthető az, hogy az ilyen pillanatokból összerakott óra minden egyebet elfeledtet és kárpótol? És mondja meg mindenki, a ki tud és akar szabadon gondolkozni: nem érthető-e az, hogy végül már nem is magáról a pénzről, hanem pusztán csak a tök ászról és a carreau kilenczesről van szó; mert ezektől kapjuk közvetlenül az izgalmat, mint a hogy az ivásnak dült szerelmes is végül már nem azért iszik hogy felejtсен, hanem mert jó a bor? És mondja meg mindenki, hogy egyénekenként elítélendő-e a kártyás a helyett, hogy magát az egész kártyázást vizsgál-nók meg és a kártyázó tömegeket ép úgy sajnálnók és megsiratnók, mint a rothasztó munkában siny-

lődő rabszolgákat, vagy az italtól elzüllött szomorú szerelmest ? Nem, kedves, derék és lelkes kollégám, a ki följelentést adott be a kaszinók ellen, itt hiába csukják be az összes kaszinókat és az összes kávéházi kártyaszobákat. Ezek a mi ópiumbarlangjaink, a hol jobb és szebb életre tehetséges emberek kábulatot szívnak magukba. Ezeket hiába csukják be, a míg az életet ki nem nyitották.

Pesti menaszéria.

Bécsi vendégeket, — egy igen kitűnő író, néhány színházi embert — kalauzoltunk mostanában Pesten, megmutogattuk nekik a város állítólagos nevezetességeit, a régi Budát, az új palotákat, aztán bementünk velük a kávéházba. Aztán felvittük őket a Halászbástyára, a Mátyástemplomhoz, a királyi palotához, majd bementünk velük a kávéházba. Egy kávéházból elvittük őket a Margitszigetre, az országház és a Curia palotájába, a dunai korzóra és bementünk velük egy kávéházba, majd színházban voltunk velük és onnan végre egy kávéházba mentünk. A tizezredik kávéháznál furcsa érzésem támadt. Azt hiszem, ez az érzése mindenkinek megvolt, aki vendégeknak mutogatta valaha a várost. Tudniilik egyszerre csak azt kezdtem érezni, hogy én is vendég vagyok, én is először látom mindezt, engem is kezd újra érdekelni az, a mi mellett naponta elmegyek, a nélkül, hogy odanéznék. A magyarázata ennek az érzésnek az, hogy az ember rendszerint nem arra hívja fel a vendégek figyelmét, a mi őt magát érdekli, hanem arra, a miről azt hiszi, hogy az idegent érdekelni fogja. A Halászbástyán például nem mondhatom neki, hogy azért sóhajtok, mert tizenhat éves koromban itt sétáltam Czuczikával,

a mikor még nem is volt itt tornyos építmény, nem, hanem azt kell mondanom : »dort links, das ist die Margaretenbrücke«. A kávéházban nem mondhatom meg az idegennek, hogy az az érdekes, sápadt, borotvált ifjú a télen egy este négyezer koronát vesztett a bakkarán és aztán összeveszett a pinczérral, nem, hanem azt kell neki mondanom : »das ist ein hervorragender junger Dichter«. És annyiszor kell így megtagadnunk önmagunkat, annyiszor kell emberekről és minden egyébről olyasmit mondani, a mi bennünket már nem érdekel, hogy végre is rászaladjunk arra a sínre a gondolkozásunk és mikor a képviselőház aranyos, czifra folyosóin vezetjük az idegent magunknak sem az jut eszünkbe, hogy ezt a fantasztikusan czirádás ó-hindu templomot Polónyi Géza kedvéért is építették, hanem inkább az, hogy túlságosan czifra és színházias és hogy a törvény fogalmához valami egyszerűbb, nagyszerűbb, méltóságtelejesebb illenék. Ime, esztétikussá válik az ember ott, a hol máskor csak poétikus. Ha sokat jár aztán a szorgos és lelkes pesti a vendégeivel, akkor egy hét alatt sikerül teljesen kivonnia magát a régi hatások alól és olyan frissen, olyan idegenül kapja a benyomásokat, mintha ő is valami idegen városba került volna.

Így tűnt fel nekem most, mikor idegenek szemével néztem azt a sok embert, a kiket látásból ismerek, hogy a világ egy városában sincs oly nagy szerepe a férfiak kimaszkirozásának, mint nálunk. Hiszen a jó isten minden nagyvárosban kitűnően fölszerelt állatkertet tart, de végül mégis csak azt látja az ember, hogy a sok ezer férfi közt van egy többség, a mely a várost, vagy a fajtát jellemzi. Gondoljunk erre a két szóra : párizsi ember.

Vagy ezekre: berlini férfi, londoni férfi. Egységes, majdnem tipikus valami jelenik meg a szemünk előtt, le is tudnók rajzolni. De ha ezt a két szót veszem: budapesti férfi, — őszintén, a kezemet a szívemre téve — nem jut eszembe semmi. Mert ennél változatosabb fogalom igazán nincs ezen a téren. A mi itt az öltözködés stílusa, a bajusz, szakáll, hajviselet, hanghordozás, testtartás terén végbemegy, annak igazán muzeális értéke van. Megpróbáltam ebből a zagyva csoportból, most, a mikor alkalmam volt, egy kicsit idegen szemmel nézni a sok földit, kiválogatni néhány figurát. Minél inkább kerestem a tipikusát, a Budapestre nézve jellemzőt, annál jobban belezavarodtam. Végül pedig, mikor már a bécsi vendégek is kérleltek bennünket, hogy végre mutassunk nekik legalább egy férfit, a kire bátran rá lehet mondani, hogy ez a budapesti férfi — kénytelenek voltunk bevallani, hogy mind a tizezer kávéházban, a hol megfordultunk, hiába kutattunk ilyen tiszta példány után.

De azt a néhány figurát, a mit kiválogattam, eltettem. Megpróbálom őket iderajzolni, emlékéül annak, hogy milyen furcsa a jó istennek imént említett menaszériája. Ime:

1. *A jeruzsálemi lord.*

Nyulánk termet, borotvált arcz, monokli, zsakett, finom arany óralánc, lakkcipő. Arczkifejezése és viselkedése ezt mondja:

— Vedd úgy, mintha a cionistáknak mégis sikerült volna végre megcsinálni a zsidó királyságot. Jeruzsálemben és környékén és vedd úgy, mintha mintának az angol életet vették volna és én most

ott élnék, előkelő szerepet játszanék az ottani politikai életben, lord volnék és az arczomon látható bánat onnan eredne, hogy a felsőházban nem fogom megkapni a többséget, a mihez új törvényjavaslatomhoz szükségem van.

Ezt mondja az arcza. És mi az igazság? Két évvel ezelőtt még volt egy szövetezete a Hársfautczában, a hol nemcsak a bőrt nyúzták le az emberekről, de óvatos eljárással ügyesen a csontokat is kihúzták belőlük, úgy hogy csupán a meztelen és puha vörös hus maradt meg rajtuk. A szövetezet részvénytársasággá lett, őt kidobták és most van egy piszkos irodája a Terézvárosban, a honnan újtalálmányú aluminium-mellénygombokat rendel hitelbe egy darmstadti cégtől s vidékre küld ágenseket árúval, élni azonban abból a négy-öt koronából él, a mit a kávéházban napi tiz órai alsóssal nyer.

2. *A perverz művész-cowboy-világfi.*

Fehérbetétes czipő, bő nadrág, testhezálló hosszú olaszos zakkó, alacsony amerikai gallér, hosszú és vékony narancssárga nyakkendő. Bajusz nincs, a haj rengeteg mennyiségben hátrafésülve, a szemek buján tekintenek és ezt mondják:

— Megundorodva a legdrágább párizsi nők tolakodó szerelmétől, elvonultam lovakat szelidíteni Amerika vad vidékeire s ott írtam meg »Életundor« című óriási regényemet, a melyért öt évi fegyházra ítéltek. Kiszabadulva szerzetesnek mentem, vallási tébolyba estem, majd ezt is megunva perverz dolgokra adtam magamat London legelőkelőbb társadalmában. Innen menekülnöm kellett, Wilde: Oszkártól kértem kölcsön másfél fontot és most itt.

vagyok Pestén, átutazóban, mert Oroszországba utazom, hogy Tolsztoj sírján agyonlőjsem magamat és kedvencz foxterrier kutyámat, ki egyetlen barátom volt.

Az igazság : az apja, a ki főnöke a Schwarcz M. és Tsa famegmunkáló gépek beviteli cégnek, negyvenezer pofont adott neki abból a célból, hogy belépjen az üzletbe, miután a kereskedelmi iskolát részint a lóversenyen, részint a jégpályán végezte, de ő nem akart belépni, mert barátjává lett Zrinyi Leónak, a kinek a nővére előfizet a Nyugatra, s a ki »Bőrfarkas« álnévvel már több cikket helyezett el egy német néplap ünnepi mellékletein. Most azonban mégis bejár az üzletbe, az apja sir, ő alszik az íróasztalnál, unja az életét, el szeretné csábítani egy ismert czukorügynök közismert babáját, a ki színésznövendék volt, de most metrecz, ehhez nincs pénze és holnapután este egy váltóra rá fogja írni az apja nevét. Pardon, ő még nincs elveszve, mert még habozik. Habozik, hogy az apja nevét írja-e rá, vagy a nagybátyját.

Ujjak

3. A kövér és óvatos kistőkés.

Pepita nadrág, duplasoros barna kabát, korpás gallérral, vastag arany óraláncz, alacsony szárnyas gallér, fekete smoking-nyakkendő, kevés, de rendezen fésült haj, vastag, de ápoltságú bajusz, mindezekhez czilinder, egészséges, túlpiros, nyugalmas, mosolygó arcz, a mely ezt mondja :

— Atyámtól örökölt kisdud birtokom mellé vasutat építettek s ez a föld értékét annyira emelte, hogy nyereséggel adhattam el. Harminczegy éves koromban megházasodtam, elvettem Birsalmády

polgármester legidősebb leányát, a ki példás gazdasszonynak és hű élettársnak bizonyult. Budán lakom, kis házamban, vasárnap délután Vörösmartyt olvasom, aztán billiárdozni megyek. Alelnöke vagyok a kerületi szegény gyermekeket felruházó egyletnek és választmányi tagja a budai dalárdának, mert valamikor szép tenorhangom volt. Este fél kilenczkor fekszem és reggel hétkor a bástyasétányon nagyobb gyalogsétát teszek.

Az igazság:

— Ez az a kis kövér pinczér, a ki úzsorakölcsönöket adott a józsefvárosi klubban a tagoknak, mikor nagyban járta az ötförintos férbli. Nőül vette Cumcumkát, a Tavaszmező-utczai kávéház negyvenéves kasszirnökjét, a kinek huszezer forint megtakarított pénze volt, mert egész életében olyan vidéki városokban őrizte a kasszát, a hol lovaskatonák voltak. Építettek egy házat annak idején a Nefelejts-utczában, csupa egyszoba-konyhás lakásokkal, kiadták hetenkint fizető lakóknak olyan áron, hogy ezért a pénzért szegények az Andrássy-úton bérelhettek volna urasági lakást, kölcsönadtak egy huszárönkéntesnek nyolczezer koronát, ezért az asszony egy félévre mamáékhoz utazott vidékre, mert a férfi hat hónapot ült úzsora czímén, most pedig alkuszna egy rendőri engedélylyel működő kávéházra, a hol hölgyek vannak, de há nem sikerül megkapniok, akkor Bécsbe mennék lakni, mert ott senki nem ismeri őket.

4. Az egyszerű és derék magyar iparos.

Zömök, vállas ember, negyven körül. Durva szövésű sötétkék ruha. Puha fekete kalap. Puha, de

tiszta gallér. Csokorra kötött fekete nyakkendő. Nagy vörös keze van, a tekintete bátor, megelégedett és nyílt. Ezt mondja :

— Hat gyermekem van, asztalosmester vagyok, Londonban inaskodtam, a Maple cégnél, aztán itt tanultam a Thék-gyárban, aztán elvettem egy sovány özvegyasszonyt hatezer korona kész-pénzzel, önállósítottam magamat, kicsiny, de jól menő asztalosműhelyem van, a hol olcsón és szolidan dolgozom a jobb publikumnak. Munkámat végezve körülüljük az asztalt, sovány nőm, én és a hat gyermek és olvassuk az új találmányokról szóló könyveket. Majd nőm szeliden behozza a levest, imát mondunk, eszünk, korán aludni térünk. A munka nemesít, boldog vagyok, bár szegényesen élünk.

Az igazság :

— Foglalkozása : álhírlapíró. Van egy kis havilapja; a miből akkorákat lő, mint egy Dreadnought-ágyú; kétszer ült zsarolásért, egyszer pedig azért, mert képet lopott egy festőtől, de ez Drezdában történt, a hol a legjobb ügyvédet választotta. Közös háztartásban él egy megöregedett pezsgőslánnyal; a ki sokat keresett a kiállítás évében és a ki nem tud magyarul. A nőnek asztmája van és folytan sír, hogy vegye feleségül. Ő kitérőleg válaszol, mert már van felesége, de ez Kisázsiában tánczol egy ottani előkelő tánczhelyiség színpadán és havonkint negyven koronát küld neki haza abban a hitben, hogy nyomorban él. Most a menetrendet nézi, mert a felvidéken valami vízvezetéki botrány volt és holnap odautazik, hogy megrevolverezze a polgármestert.

Hamarjában csak ennyit jegyeztem fel. De van még ezer. És mind mást mond, mint a mit csinál. Tulajdonképen össze kellene állni egy jó festővel és megpingáltatni mind az ezernek az arczképét és mindenikhez egy kötet szöveget írni. Tudniillik ezt gondoltam, mikor a bécsiakkal néztük őket. De most már elutaztak, és én kezdek szépen visszasiklani a rendes szempontom, a mi rendes szempontunk felé és az undor-cowböynak azt mondom: szervusz, és a derék magyar iparosnak: jóestét szerkesztő úr. És holnapután már megint a régi, ismert megint figuráim lesznek, a kik még csak nem is érdekesek.

Tutisták és nimolisták.

A legjobb osztrák írók egyike, Felix Salten, nemrég itt volt Pesten, felolvasást tartott, egy-két mulatságon is résztvett, aztán hazament. Bécsbe és onnan a Berliner Tageblattnak tárczát írt Budapestről. Nagy örömünk lehetett ebben az érdekes és szép tárczában, mert valóságos lelkesedéssel írt Budapestről Salten, egy kicsit szerette a politikánkat, eddig még külfölditől nem hallott értelmességgel és szimpátiával írt a magyar nyelvről, s leírta azt a tettvágyat, lelkeséget, hirtelen fellángoló vad-ságot, hangos és mégsem intenzív cselekvést, a mit itt megfigyelt. Szeretettel írt rólunk, látszott, hogy néhány napi itt időzése alatt megfogta ennek a városnak furcsa és egészen speciális lendülete, de a mellett nem dobta sutba újságírói okosságát sem és alapjában véve igazságosan ítelt rólunk.

Főként két megjegyzése ragadta meg figyelmünket. Az egyik, a melyben azt mondja, hogy szenvedélyes élvezők vagyunk. A másik, a melyben azt mondja, hogy rettenetesen gyorsan fejlődünk, palotáink, boltjaink csak úgy nőnek ki a földből. Mikor így konstatálja a gyors és intenzív élvezést és a rohamos vállalkozást, igaza van. Csak egyben téved. Nem ugyanazok élveznek, a kik vállalkoznak.

Meg kell neki magyaráznunk — örülök, hogy alkalom van rá —, hogy néhány ezer normális életű embert leszámítva Pest lakossága kétféle elemből áll. Hogy egészen megértessük magunkat, segítségül kell hívnunk két budapesti argot-szót. (Ez is jellemez bennünket: az argot-nkat a tolvajnyelvből csináljuk.) Az egyik szó a *tutista*, a másik a *nimolista*. A »tuti« szó a francia tout-ból, az olasz tutto, tutti szavakból csinálódott és jelenti a mindent, a sikert, a pénzt, a szerencsét, a hatalmat, a tekintélyt — ebből kifolyólag a tutista a minden-birtokos, a hatalmas, a pénzcsináló, a tekintélyes, az aranylánczos, a jófellépésű, a szerencsés, a kinek minden sikerül, a ki előtt minden nyitva áll. Tutista tehát Lán­czy Leó, Khuen-Héderváry, tutista Carnegie és Beöthy László, a német császár és Csontos Gyula, mindenki, a kinek szerencséje, ereje, hatalma van, a ki divatban van. Ezzel szemben a »nimolé« szó, a mely a nem-ből, a nincs-ből, a nihil-ből, a niemand-ből csinálódott, jelenti a semmit, a pechet, a szomorú sikertelenséget, a divatból kimentséget, a hiábavaló küzködést, még ha tisztességgel és tehetséggel párosul is. Nimolista tehát a szegény ember, a ki állásért jön könyörögni egy csomó jó bizonyítvány­nyal, nimolista most Kossuth Ferencz vagy Justh Gyula, nimolista az orosz czár, szegény, nimolista az egész szerb haza, nimolisták Haverda, Jánosi és Vojta, ellenben tutista a királyi Curia, — hogy még érthetőbb legyenek: a hercegprímás nimolista, gróf Majláth György tutista, az irodalom­ban Petőfi nimolista (fiatalság, tehetség, szegénység, boldogtalan szerelem, korai halál), a festészet­ben Hollósy Simon nimolista (tehetség, élhetet­lenség, szegénység, száműzöttség), László Fülöp

tutista (ügyesség, összeköttetések, művésziatlenség, csinosság, élelmesség, gazdagság). Ime már maga a budapestianizmus, ez a keverék éjjeli, kávéházi-, artista-, pinczér- és kocsisnyelv megcsinálta a választó vonalat a két nagy tábor közt, a melyből ennek a városnak a lakóssága áll.

Komolyan megfogva a kérdést: a tutisták azok, a kikről Salten azt írja, hogy palotákat, fényes üzleteket és vagyonokat csinálnak. Minden vagyon, a mikor csinálódik, erőszakos úton csinálódik. Nagy és nagyon rendezett államokban, Németországban, Franciaországban, Angliában vannak vagyonok, a miket évszázadok hangyamunkájával gyűjtöttek nagyapák, apák és fiúk. Itt nálunk a vagyon egy-két év alatt csinálódik meg, hamar, a míg él a vagyonszerző, és ez nem megy erőszak és rablás nélkül. Itt fogja magát egy ember, nekimegy a pénzcsinálásnak, keresztültipor mindenben, megvesztegeti a hivatalnokot, a bankigazgatót, a ház mestert, a városi üzlet-atyát, az álhírlapírókat és vállalkozást csinál. Tönkreteszi a parasztot, kidobja a beteget, felrúgja a szülő anyát, kistájgerolja a családot, elcsábítja a biztosállását, elveszi a félkrajczáros hasznot a kisvállalkozótól, csal, lop, rabol és gyilkol, kirúgja a kéregetőt, nem ad semmit semmiféle célra, csak rohan a vagyon után és véres erőszakkal, frakkos gazsággal, úzsorával, estélyekkel, automobillal, elszegényedett képviselők és megingott tisztességű hivatalnokok becsületének romjain meg is csinálja. A vagyon megvan húsz-harminc év alatt, az alatt a nagy ragadozó, a Tutista megöregedett, megkapja az obligát vesebajt vagy arterioszklerozist, a sok börszétől, szivartól, izgalomtól, spekulációtól meghibban a szive, még ván-

szorog egyideig Nauheimban és a Margitszigeten, aztán meghal. Persze, a boldog Salten csak a palotát látja, a mit épített, meg a húsz villamos lámpát, a mi a boltja előtt ég. Náluk, Saltenéknél, Bécsben, az a palota már szürke a régiségtől, a fiú örökölte az apjától, a kinek gyára van Csehországban és, azzal szerezte a vagyonát, hogy nem fekete papirosba csomagolta a varrótűt, a mit Dél-Amerikába exportált, hanem piros papirosba és így lefőzte az angolokat, a kik jobb varrótűt csinálnak, de a római pápa kedvéért sem térnek el attól a szokástól, hogy fekete papirba pakolják a tűt, már pedig a dél-amerikai vevő különösen babonás és visszadobja a kereskedőnek a fekete csomagot, mint ezt egy kereskedelmiszaktudósító jelentésében olvastam. Saltenéknél Bécsben úgy csinálódik egy vagyon, hogy valaki talál egy bányát és azt kiaknázza, nálunk pedig úgy, hogy két tutista összeáll a kávéházban és azt mondja: ki kell tekerni ennek a Grünbaumnak a nyakát, csinálunk a kávéháza mellé egy nagyobbat, díszesebbet és öt tönkreteszszük. Aztán majd ideadja olcsón az egész életét. A derék útleíró csak az éjjeli villanyfényben lobogó gyönyörű kávéházat látja. Én tudom, hogy Grünbaumnak ezért agyon kellett lőnie magát és most kinn fekszik a temetőben.

A Salten élvezői, tisztelt hölgyeim és uraim, az élvezők, azok a nimolisták. Itt az élvez, a kinek semmije sincs. Elsején elfizeted a fizetésedet házbérre, szabóra, mosásra, hazaküldesz negyven forintot Böszörménybe mamáéknak, jön a suszter, a gázszámla, a gyerekeknek tandíj és dr. Bővített tanár úr számtanának új kiadása, marad összesen tizennyolc koronád. Minden ember, a kiben egy kis életismeret és belátás van, megmondhatja: nincs-e igaza a

nimolistának, ha ezzel a tizennyolcczal elmegy az orfeumba, megiszik hat üveg sört, küld egy forintot a cigánynak, hogy játszsza el a Csingilingi prütty című kuplét, aztán mielőtt hazatér, bemegy a Mahagóni-kávéházba és ott húsz krajczárért megiszik egy csésze fekete pizsoklét kávé címén, elolvassa az összes estilapokat, annak az egynek kivételével, a mit kilop a rámából, hogy legyen az ágyban mit olvasnia, körülnéz a bronzvereteken és a csiszolt tükrökön, megnézi a berakott japáni pimaszfát és az opálkék múmárványimitációs üvegmozaik-fittyfrász-asztalt, kéri az Illustrated London News-t, nem kapja meg, nem is nagyon akarja, elálmosodik, káromkodik kettőt csöndben, egyet hangosan, leakaszt egy jó prémes bundát, meglátja, hogy nem az övé, szeretné elvinni, megijed a börtöntől, ráfanyalodik a saját korpásgallérú részletfizetéses átmenetijére, megnézi az aprópénzét, van még vagy egy forint husza, ebből konflisba ül, hazahajtat, ott pofozkodik a kocssal, feljelenti, kap a rendőrtől egy únott gorombaságot, nem jön a házmester, aztán jön a házmester, aztán nem megy a lift, aztán fölmegegy gyalog a negyedik emeletre és káposztaszag van és cselédszobaszag van és alvászag van és lefekszik aludni, és elalszik és ő most egy vivőr volt, egy Lebemann volt, egy lump volt, egy élvező volt, és a kitünő, okos és derék Salten véletlenül meglátta őt ma éjjel és azt írta róla a Berliner Tageblattba, hogy ő egy élvező, egy tüzes magyar élvező, sőt élvhajhász, a ki keleti bujaságból és magyar lendületből tobzódott és élvezett és éjszakázott. — Pedig . . . pedig ő tudja, szegény; hogy ő egy nimolista, és azért élvez, mert ha még csak nem is élvezne, akkor igazán a szeméten

rothadhatna el attól a kulturától és attól a polgári kényelemtől, a mit ez a tündérváros a szegény embernek nyújt. Tanukul hívom az úgynevezett élvezetek legközelebbi szemlélőit, az éjjeli mulatóhelyek tulajdonosait és pinczéreit, hogy nem ez-e az igazság. Hogy nem a legnagyobb ritkaság-e Pesten, hogy egy gazdag ember költ pénzt éjszaka a hejehujahopp-kávéházakban, hogy nem kizárólag a kétforintos és hatkoronás czehek tartják-e fenn az éjjeli életet, kivéve azt a két-hármezer sikkasztót a ki hetven-nyolczvan koronát is költ, és a kinek a sorsa a tavaszi lóversenynyel dől el, mert tudniillik akkor vagy visszateszi a pénzt, vagy nem teszi vissza. Nem először konstatalom, de mert azóta csak még inkább meggyőződtem a valóságáról, ismételnem kell : ezek a kávéházi és orfeumi czehek, ezek a kerületi kaszinóbarlangokban elbakkarázott nyolczvan koronák és kilencz koronák és harminczhét korona ötvenek nem egyebek, mint csupa elvetélt tőkék, tőke-embriók, amelyeket a párisi kistőkés elrak a postatakarékba vagy az ő kis bankjába, de a melyeket a pesti kispolgár elver, szétpofoz, még embrió-korában megszül, mert nem érdemes neki kis-vagyont gyűjtenie, nem érdemes viselnie a kistökével való terhességet kilencz és kilenczven évig, mert úgyis kétszer annyit fizet a lakásért, mint kellene, úgyis ötszörösen veszik meg rajta a hús, a kávé, a liszt, a kenyér, a közlekedés árát és végül úgyis csak nem a munkájából él meg, hanem valamelyik rabló tutistának a kegyelméből, vagy a sógora nagybátyjának a protekciójából, vagy abból, hogy egyszer tévedésből többet ad neki vissza a főpinczér egy húszkoronásból, mint a mennyi járna neki. Az egész kispénz-életnek ez a nagy irrealitása,

ez a levegőben való lógása, ez a bizonytalansága, meg az a körülmény, hogy a nagy rablók épen az életszükségletekre : a kenyérre, a lakásra, a villamos vasútra, a világításra, a marhahúsrá vetik magukat, a helyett, hogy aranybányákkal svindliznének, ez teszi azt, hogy a kisember nem oszthatja be rendesen a pénzét, nem tehet félre, nem hagyhat a gyermekére néhány ezer koronát, ez teszi azt, hogy a kisember kénytelen beülni az Andrássy-úti kávé-zsinagógákba és estilap-bazilikákba, a Mahagóni-kávéházba vagy a dombovári Babáriba, a hol tüzes zsidó-angol-magyar népdalt harsog a cigány, a kinek viszont már több tényérja van, mint hegedüje — ez teszi azt, hogy a derék, pozitív, reális és becsületes német író megjelenik itt és látva a mondhatatlan kéjnek és az éjjeli kéjgyönyörbe való fulladozásnak ezt a hallatlan mértékét, a mi abból áll, hogy Schwarcz benn émelyeg a kávéházban még félegykor, mert otthon nincs fűtve és Schwarczknak lelóg a szája a nyomortól, a nem-fürdöttségtől, az adósságtól, a holnapi lejáratától és attól a szégyentől, hogy délután félkettőkor rendelt egy pikkolót, azóta semmit, a cukrot zsebredugta és ahányszor dombovári Babári a tényérral rá akart mosolyogni, kiszaladt a-toalettbe s mivel mindehhez négy ívlámpa ég és dombovári Babári a Grünermarcsa-indulót vágja, és mert a kávéházban meleg van és bűz van, azért Schwarczknak azt kell magáról olvasni a Berliner Tageblattban, hogy ő egy élvező. Egy keleti buja. Egy palota építő. Holott ő tudja, én tudom és mi tudjuk, hogy ő egy nimolista. És Weisz Manfréd és Lánczy, Leó és gróf Károlyi Mihály három tutista. De ezeket nem is látta élvezni Felix Salten.

A világért se higgye senki, hogy ezt az igazán

kitűnő és a világirodalomban is jelentős írótki akartuk csúfolni a Budapestről írott tárczájáért. Köszönet és hála neki, a miért a maga írói hírnevét és tehetségét, ha csak egy napra is, de a mi városunk szolgálatába állította. Ő a rólunk írott tárczája alcíméül ezt adta: »eine Ansichtskarte.« Egy képes levelezőlap. És megírta hozzá a szöveget. Legyen szabad nekünk, bensülötteknek, ehhez a képes levelezőlaphoz ezennel liferálni a képet.

Egy kávéház.

Ezúttal álljon itt egy csöndes kis történet ennek a városnak az életéből, egy furcsa és majdnem szomorú kis história, a mit nem tudok hova tenni, a melyben — úgy érzem — épp oly szimbolikus erő lüktet, mint a falvak népének egyszerű meséiben. Ha majd valaha valaki megcsinálja a tökéletes magyar népköltési gyűjteményt, vegye fel ezt a mesét a legnagyobb magyar falunak, Budapestnek a meséi közé.

Volt itt egy sarkon egy kávéház. Egy egyszerű, de jól menő hávéház, a hová elég finom urak jártak éjjel-nappal. A másik sarkon volt egy rozoga kis földszintes ház, a mely épenséggel nem illett abba a fényes utcába. Egy napon emberek jöttek és kezdték bontani a kis házat. A szomszéd kávé megörült ennek. Ha oda új ház jön, az csak jó neki. Boltosok, a kik átjönnek pikkolózni, huszharmincz uj lakó, a kinek kell a közelben kávéház . . Szóval örült. A sarkon pedig állott egy hordár, régi, ismert figura, egy szegény öreg zsidó, a ki egész éjjel ébren volt, mert minden reggel hat órakor bement a kávéházba és ott két megrögzött kártyástól kapott két-két forintot, hogy vigye haza a feleségüknek koszt pénz gyanánt aznapra. A két

kártyás egész éjjel verte a blattot és rendszerint reggelre megkereste a vircsaft-pénzt. A hordár már nem is beszélt sokat velük, egyszerűen elvett az asztalról négy pengőt és elment vele. Éveken át. Ez mindig hat órakor, fél hét körül történt.

Hát bejön egyszer a hordár és szépen köszön a kávésnak :

— Jóreggelt, a vircsaftpénzért jöttem.

— Hallja, — mondja neki a kávé — én ma egész éjjel rosszul éreztem magamat. Folyton arra gondoltam, hogy milyen borzasztó lenne az, ha itt a rozoga ház helyén az új palotában egy kávéház is volna. Akkor én tönkre volnék téve.

— Ugyan menjen! — mondja a hordár. — Hogy képzelsz ilyet? Csak nem fognak itt a tőszomszédságban, a maga nyakára egy új kávéházat csinálni!

A kávé föllélegzett :

— Adjanak egy sligoviczot Móricz bácsinak a jó hírért.

Móricz bácsi megitta a sligoviczot és elvitte a kártyások négy forintját.

Eltelik néhány hét. Aztán egy-két hónap. Megint bejön egyszer a sötét őszi reggelen Móricz és a kávé megint megfogja :

— Hallja, építenek ám már. Maga ott áll a sarkon, maga láthatja a falakat. Nem úgy néz az ki, mintha izé... kávéház... nem?

— Dehogy uram, dehogy! Ugy néz ki, mintha üzleteket csinálnának.

— Egy sligoviczot Móricz bácsinak! — mondta a kávé.

Tulajdonképpen elmehetett volna az építészhez és megnézhetette volna a terveket. De valami szo-

rongó érzés azt súgta neki, hogy ne nézze meg. Ha kávéház lesz ott, úgy is elég korán tudja meg. Segíteni meg úgy se lehet rajta.

Nőttek, nőttek a falak, már az első emeletnél tartott az építkezés. Kicsit gyanus volt, hogy a bolthelyiségeket nem választották el egymástól falakkal, hanem nagy teremnek hagyták meg az egész sarokrészt. A kávé megfogta reggel Móriczot:

— Öregem, — mondta — mintha baj volna. Hol vannak a közfalak?

— Igen, kérem, én is láttam. Nekem is feltűnt.

— Csak nincs baj?

— Nincs. Tudja, mi jön oda?

— Micsoda?

— Vendéglő! Direkt kérdezősködtem és a kollegám, a ki a Pannónia előtt áll, azt mondta, hogy a Pannónia-vendéglős nyit itt egy gyönyörű, finom vendéglőt.

Ez jó hír volt. Vendéglő, az jó a kávéháznak. Onnan sok vendég jön át. Ki is adta a parancsot a kávé:

— Két sligoviczot Móricz bácsinak!

Mit nyújtsuk a dolgot, egy szép napon megjelent a szomszéd új ház előtt egy nagy létrával a czímfestő és embereivel együtt felszögezett az első emelet magasságában egy hatalmas nagy fehér vászontáblát, a melyen ékes fekete és piros betűkkel ez volt olvasható:

*Novemberben itt megnyílik a
Grand Café LOVRANA nagy kávéház.*

Színház után friss ételek és italok.

Czigányzene.

Mérsékelt árak, kitünő kiszolgálás.

Ez a déli órákban történt, de a kávéshoz már délután kettőkor orvost kellett hivatni. Az orvos megállapította, hogy valami nagy izgalom érte és kijelentette, hogy jó lesz tartózkodnia a további izgalmaktól, mert épp most vannak elmeszesedőben a véredényei és ha nem vigyáz magára, baj lesz. A kávé délutánra valahogy feltápáskodott és elment a kávéházba, a hol sápadtan, betegen gubbasztott egy sarokban. De már aznap hallania kellett, a mikor egy vendég, a ki a kávé félbarnán, kis csészében, langyosan, szürve és kevés habbal kérte, ellenben bár félbarnán, kis csészében, langyosan, szürve, de sok habbal kapta, így üvöltött a pinczérre:

— Na, majd a Lovrana-kávéházban jobb kiszolgálás lesz.

És ilyen töröket döftek a kedves vendégek a kávé szívébe még néhányat. Éjjel jöttek újságírók és vidám kedélylyel mondták:

— Gratulálok!

Még volt valami reménye szegénynek és megkérdezte:

— Mihez?

De azok az arczába nevettek:

— Az új kávéházhoz. Remélem, maga is oda fog járni pikkolózni.

Most már bizonyos izgalommal várta a kávé a reggeli hat órát, a mikor Móricznak jönnie kellett. Minden ajtónyílásra felkapta a fejét. De Móricz csak nem jött. Lett negyed hét. Móricz még mindig késett. Végre fél hét után nagy szerényen beállított. Ugy tett, mintha a kávést nem is látta volna, egyenesen a kártyások felé tartott és nyúlt a négy forint után. A kávé odalépett hozzá és szenvedő-

arczczal, szemrehányó, de atyai hangon szólította meg :

— Móricz !

— Jó reggelt, — mondta zavartan az öreg zsidó. — Hogy van?

— Köszönöm, jól, — felelt a kávé és egy rengeteget sóhajtott.

— Hát ha jól van, — mondta Móricz, miután nyelt egy nagyot — akkor jól van. Fődolog a jó egészség.

Azzal kiszaladt, a hogy öreg lába csak bírta. Ezúttal nem reflektált a sligoviczra.

Másnap megint bejött. A kávé már az ajtóban várta és most már nem tudta türtőztetni magát. Reszketeg, fájdalmas hangon, keserű gúnnyal szólt rá :

— Móricz ! Hát nem lesz a sarkon kávéház? Móricz, hát vendéglő lesz a sarkon? Üzletek lesznek a sarkon?

Móricz a földre nézett.

— Móricz ! — tört ki ordítva a kávéból a keserűség — hát nem lesz kávéház a sarkon?

Az ordításra Móricz felkapta a fejét és diadalmasan ordított fel :

— Nem ! Nem !! És nem !!!

A kávé rábámult :

— Micsoda? Hiszen már a tábla is kűnn van.

— Az csak tábla. Egy tábla még nem egy kávéház.

— Egy sligoviczot Móricznak ! — kiáltott a kávé és földerült az arcza. Erre az egyszerű bölcseségre ő nem jött rá. Egy tábla még nem kávéház. Itt még volt egy mentő-horgony. Igaza van Móricznak. A míg ott nem lesz kávéház, tele vendégekkel :

és pinczerekkel és lapokkal és kávékkal, addig... addig ott nem lesz kávéház.

Aztán múlt az idő és szépen, sőt fényesen berendezték a kávéházat Lovranáék. Nagy tükrök jöttek, műmárvány-asztalok jöttek, gyönyörűspenót-színű bársonyok és kanárimadár-színű függönyök jöttek, görbehátú és csavartlábú székek jöttek. A mi kávéjunk már a sarokablaknál ült Móriczsal és vígan poharazgatott vele:

— Mégse lesz itt kávéház, — mondta. Ez egy berendezés. És egy berendezés még nem egy kávéház. Kocczintottak, ittak.

Egy-két hét múlva új czédulák jelentek meg a kávéház tükörablakain. Az volt rájuk nyomtatva, hogy: »Megnyitás holnap.«

Aznap virradóra a mi öreg kávéjunk és öreg hordárunk fehér borocskát ivott a kassza mellett, a családi asztalnál. Ezt mondták:

— Ez egy megnyitás. És egy megnyitás még nem egy kávéház.

Másnap aztán szépen megnyílt a Lovrana és telistele volt vendégekkel. A cigányzene vígan brümmögött benne, a nagy ablakok megizzadtak a sok lehellettől, rengeteg sok villamos lámpa fénylett benn (a régiben csak gáz volt) és még reggel hatkor is, a mikor nálunk már csak a kávé meg Móricz, meg a megrögzött két kártyás üldögélt, odaát csapatostul ült a vendég az asztaloknál.

— Voltam benn, — mondta Móricz — borzasztó levegő van. És nincs egy rendes pinczér se benne. És a vendégek csupa niemandok. Nincs egy tisztességes vendég. És kiküldtek nekem egy feketét. Kiköptem. Olyan rossz volt. Festékszaga volt. Ez nem kávéház, kérem. Ez egy svindli.

— Ugy van, — mondta a kávé — nincs ventilációja, de svindli. És egy svindli, az még nem egy kávéház. Két nap múlva üres lesz.

Két nap múlva megint tele volt, három nap múlva még telibb volt, egy hónap múlva a Lovrana átszitta a vendégeket a mi régi kávéházunkból, kezdte tönkretenni, szép lassan, de biztosan. Móricz ott ült reggel a kávéssal:

— Ez egy lebúj, — mondták — ez nem kávéház. Rossz nők járnak most oda. Ez nálunk nem fordul elő. Ez egy büntanya, nem kávéház.

— Nem kávéház, — visszhangozta a hordár.

Megjegyzem, hogy ekkor már a két megrögzött kártyás is átszokott a Lovranába és Móricz már csak azért jött be hozzánk, mert minden reggel egy fél debreczenit kapott és egy pohár bort hozzá.

— Mert, — mondta egy napon a kávé, — ha oda egy rendes kávéház jött volna, nem mondom, akkor ártott volna nekem. Akkor nagyon szomorú lettem volna. De ez a pizok hely, ez nem bánt. Ilyen vendégek nekem nem kellettek soha. És cigányzene hozzám be nem tette a lábát soha. Nem is fogja. Mert ez nem kávéház.

És szép lassan, miközben az összes vendégei elmaradtak és tönkrement, megegyeztek abban, hogy ott a tulsó sarkon nincs kávéház. Van ugyan ott valami, a mi a közönség eltévelyedett ízléséből kifolyólag jól megy, kocsik állnak ott meg és lapok járnak oda és már az egész világ oda jár, mert ott minden friss, új, finom és kényelmes, de az a valami nem kávéház, nem, nem, minden lehet, de kávéház nem. Büszkén verte a mellét az én szegény kávéssom és egy szép napon eladta a kávéházát vendéglőnek,

egy forint ötven krajczárért vagy valami hasonló csekély összegért. Most a Hűvösvölgyben van egy rossz kis kocsmája, a hol tambura-zenekar játszik és a mely mindig üres. Egyszer künn voltunk nála a nyáron. Rémes odaégett bécsi szeletet ettünk nála, savanyú bort adott. És megkérdezte:

— Na, mit csinál a kávéház?

— Nem megy valami jól, — mondtuk, csak hogy fájdalmat ne okozzunk neki.

— Pardon, — mondta — az én régi kávéházamat kérdezem, nem azt a...

A maga régi kávéházát, a mely már vendéglő volt, kávéháznak nevezte még mindig.

— Mert az a másik, — tette hozzá megalkudni nem akaró, a szegénységben sem megtörhető göggel, — az csak nem kávéház!...

Mikor hazajöttünk tőle a hűvös, illatos nyári éjszakán, lehetetlen volt nem arra gondolnom, mikor öreg írók a modernnek munkáit undorral dobják félre, mondván:

— Ez nem irodalom.

Öngyilkosság.

Tegnap éjszaka egy ember úszott egy jégtáblán, a Dunán. Térdelt szegény a fehér jégen és ezt kiáltozta: »Apám, anyám, segítsetek!« Ment vele lefelé a romlandó kis tutaj és az alatt megindult a parton a jótékonyosság. Telefonoztak, szaladtak, jött vagy negyven rendőr, tűzoltók automobilon hozták a kötelet meg a létrát, a magas hídon feketéllett a sok jótékony, de akkor már csönd volt lent a hideg folyón, mert az ember elmerült a vízben, szakférfiak szerint azért, mert a jégtábláknak mostanában csak három centiméter a vastagságuk és így nem bírják el az öngyilkost. A rendőrök visszamentek a központba, a tűzoltók elrobogtak, a tömeg eloszlott a hídon, egy órákor már el volt intézve minden. Szegény barátom, a ki hiába hívta apját-anyját, valószínűleg már holnap kiköt a felejtés vizének híres kikötőjénél: Promontoron és akkor rajta is megmutatja a törvényszéki orvostan tanára azt a szép kis sérletet, hogy a vízben elromlott embernek egy darabban lehet lehúzni a kezéről a bőrt, mint a keztyűt.

Ez olvasható ma a lapokban és mindjárt mellette egy másik cikk, a mely arról a Halmos Izorról szól, a ki ötezer koronát küldött a polgármesternek,

azt írván melléje, hogy ezen a pénzen alapítsanak egy úgynevezett »öngyilkosság-elleni irodát«, a hová az öngyilkosjelöltek menjenek föl, mielőtt a halálba indulnának, hátha lehet még rajtuk segíteni. Őszintén megvallva, nem az ötezer koronát sajnálom ebből a cikkből kifolyólag, hanem Halmos Izort, a ki minden jósága és emberimádata mellett csak ilyen kevés fantáziával tudja szeretni az embereket. Mert nem tudni, hogy az a tegnapi ember, a ki a mamáját sírta vissza a haláltusája pillanatában, miért ugrott a vízbe, de egyet lehet róla tudni: hogy ez ugyan nem ment volna fel a Halmos bácsi irodájába a vigasztalás ingyen-tejéért vagy száz korona életbenmaradási ösztöndíjért. Az élet egy jobb ügyször méltó fáradsalom — mondta a minap Karl Kraus — és csak az olyan nagyon jó emberek naivitása kell hozzá, mint a mekkora naivitással Halmos bácsi szereti az emberiséget, hogy elhigyük: valakit le lehet beszélni az öngyilkosságról, vagy pláne meg lehet pénzzel vesztegetni, hogy életben maradjon. Egy jó barátom, a ki egyszer körösztüllötte magát úgy, hogy a hátán jött ki a revolvergolyó s a ki Isten csodájából maradt életben, azt mondta egy meghitt órán, hogy a legcsudásabb érzés a két utolsó pillanat: az egyik, a mikor egyszerre világosan áll az ember előtt az élet eltűrhetetlensége, s rögtön utána a második, a mikor meghúzza a revolver ravaszát s a mely pillanatban a tökéletes boldogság és az isteni megszabadulás hihetetlen magasságba röpíti az érzéseket. Ehhez a két pillanathoz nem lehet irodát csinálni, higgye el, Halmos bácsi.

Egyszer valahol felületesen megírtam egy tapasztalatot, a melyről még most is azt hiszem,

hogy hasznos adat lehet például egy Pikler Gyula kezében s a mely kiinduló pontomul szolgál mindig, mikor az öngyilkosság témája aktuális. Ez a tapasztalat a következő. Egy éjszaka, nyáron, egy házban, a melytől a legközelebbi orvos egy órajárásnyira lakott, az előtt a kérdés előtt állottam, hogy tűrjek-e reggelig egy igazán rettenetes fogfájást, vagy segítsek-e magamon azzal, hogy magam végzem el azt a kis operációt, a mely a periodontitisben, magyarul: foggyökérkörüli lobban szenvedő embereket öt percz alatt megszabadítja fájdalmuktól s a mely egyszerűen egy néhány milliméter mély szúrásból áll. Elhatároztam magamat az operációra és a gyertyalángban dezinficiálván egy varrótűt, nekiálltam operálni. Talán komikus és kicsinyes ennek az esetnek ily részletes elbeszélése, de a következőtetés, a mivel végezni szeretném, olyan tragikus és szerény-magamnak oly fényesen világított be az öngyilkosság rettenetes problémájába, hogy felmentve érzem magam ama tilalom alól, a mely az ilyen apró fog-botrányokat kiveszi az irodalom témái közül. Szóval, elővettem a tűt és az eleven húsba bele akartam szúrni. Természetesen a jobb kezemmel. Nem ment. Én csak azt éreztem, hogy a tű hegyes és még:sem szűrődik bele a húsba, pedig erősen nyomom. Körülbelül negyedórai hiábavaló kísérletezés után. rájöttem, miért nem szúr a tű. Egyszerűen azért, mert *a jobbkezem megcsalt engem.* A hogy a tenyerem alsó részét az államhoz támasztottam, a kifejtett nyomás egész ereje oda hatott és. míg én azt hittem, hogy a tű hegyét nyomom be a húsba, az alatt tulajdonképen a tenyeremet szorítottam az arczömhoz s a tű csak éppen hogy érintett. Ugyanekkor észrevettem azt

is, hogy a tűt fogó két újjam; a nélkül, hogy ezt akartam volna, teljesen reflex-szerűen mindig kissé elereszti a tűt, mikor a fájdalom következne, úgy hogy a tű felcsúszik a két ujj között a helyett, hogy a húsba szaladna. Első gondolatom az volt; hogy a tű nagyon sima és ezért csúszik ki az ujjaim közül, de aztán rájöttem, hogy egy tőlem független önvédelem csinálja ezt a kis svindlit a másikkal: a tenyérre koncentrált erőkifejtéssel együtt. Mikor aztán megtudtam, hogy ez így van, képtelen voltam tovább operálni. Az ideges emberek fáradt neki-búsulásával vettem a tűt a balkezembe. Ujra kikerestem az operálandó pontot és az első kísérletnél a reszkető, esetlen, gyakorlatlan, mondhatnám: ostoba és otromba balkéz brutálisan beleszalajtotta a tű hegyét a húsba, még pedig jó mélyen. Azóta néhányszor csináltam ehhez hasonló kísérletet és kipróbáltattam másokkal is. Az eredmény mindig az volt, hogy a balkézettel mindig nagyobb fájdalmat tudunk okozni önmagunknak, mint a jobbkézzel. A jobbkez, az én vagyok. Engedelmes szolgám, a melyet hosszú évtizedeken át tanítottam, gyakoroltam, kiműveltem, régi hagyományból mindenre csak őt tanítottam; írni, enni, rakosgatni, ajtót nyitni, rajzolni vele tanúltam, mialatt a másik, a balkéz, műveletlen, otromba, ügyetlen reszkető maradt, semmi finom munkára nem alkalmas, még a zongorázásnál is az alantas, a durvább munkát végzi, mert a zongorát is úgy szerkesztették, hogy a zene lelke, a melódia, a jobbkezem ügyébe essék. A jobbkezem, ez a finom szerszám, együtt érez velem. A balkezem mintha csak immel-ámmal szolgálna. Ha erről gondolkozunk, kell, hogy mindnyájunkat elfogjon az az érzés, hogy a balkezünk

a legidegenebb darab az egész testünkön. Evezredek óta mellőzzük, nem iskoláztatjuk, nem hiszem, hogy a hegedülést kivéve, volna munka, a melyhez odaeresztenők. Szegény, ő a testrészek között olyasféle pozíciót foglal el, mint a zsidó a német hadseregben. Katona ő is, de előmenetelre nem számíthat.

Már most ebből az következtethető, hogy íme, az önmagunk kínzására azt a testrészünket találjuk a legalkalmasabbnak, a mely a legidegenebb tőlünk. Még akkor is, a mikor az önmagunknak való fájdalom-okozást végleg és komolyan elhatároztuk, abból a célból, hogy a nagyobb, a tűrhetetlen fájdalomtól megszabaduljunk. Vagyis az emberi szervezetet ősi ösztöne inkább arra beszéli rá, hogy a meglevő, bár tűrhetetlen fájdalmat tűrje el inkább, mint azt a kisebbet és tűrhetőt, a melyet önmaga okoz magának. Az új, a megváltó fájdalom előidézéséhez az idegent keresi: rendes körülmények közt egy egészen idegen embert, az orvost, rendkívüli körülmények közt, a mikor egyedül van, önmagának legidegenebb részét. Ebből azt következtethetjük, hogy igazi öngyilkosság, olyan, a melyről szigorúan meg lehet állapítani, hogy az ember önmagát *pur et simple* meggyilkolta, vagy egyáltalában nincs, vagy a legnagyobb ritkaságok, az örületben elkövetett cselekedetek közé tartozik. A szokásos öngyilkossági módok nem egyebek, mint előidézései olyan helyzeteknek, a melyekből elevenen nem lehet szabadulni. Világosabban kifejezve: ritkaság, hogy valaki úgy legyen öngyilkos, hogy például halálra koplalja magát. Vagy ritkaság, hogy valaki egy kést szúrjon a szívébe — gyönyörű példa itt a japánok hasfelmetszése, a mely

az életről, halálról, a túlvilági létről való, s a miénktől teljesen különböző felfogásukkal magyarázandó. Az ő harakirijük bátor öngyilkosság, a mi revolvereink, vízbeugrásaink, vonat alá fekvéseink gyáva öngyilkosságok. Mellőzésesei az öntudatos jobbkéznek, keresései a brutális balkéznek. Ők maguk ölik meg magukat, mi mással öletjük meg magunkat. A ki a vonat alá fekszik, az tulajdonképen csak egy ártatlan mozdulatot tesz, a sínre hajtja a fejét és vár. Az öngyilkosság itt nem cselekedet, csak szándék, a gyilkos itt nem az ember maga, hanem a buta vonat, a mely jön és gázol. A revolverlövés maga szintén nem egyéb, mint gyáva és ravasz kibúvó az igazi öngyilkosság alól: ha azt a kupalakú kis löveget kalapácscsal kellene a szívéig vernie az elkeseredett embernek, senki nem lenne ilyen módon öngyilkos. De mivel csak egy ártatlan mozdulatot kell tennie: meg kell húzni egy kis vasnyelvet és a többit elvégzi egy önmagától működő és feltartóztathatatlan gépezet, egy idegen, egy balkéz, egy *más*, azért ez gyakori mód. Pedig, — mondhatná itt az ember — a ki oly nagyon el van szánva a halálra, nem mindegy annak, hogy az a pillanat fáj-e, vagy nem és hosszú-e vagy rövid? Miért hát ez a menekülés az elől a gondolat elől, hogy saját magam legyek az önmagam hóhérja? A ki a vízbe ugrik, szintén csak egy kényszerűségbe, egy halálos helyzetbe ugrik bele, a ki megmérgezi magát, egy kémiai rombolás elé megy, — mindezek mindezt közvetve cselekszik, másokkal csináltatják, saját maguk a legritkébb esetben nyúlnak a testükhöz. Hogyan? Hát lehet félni a fájdalomtól ugyanakkor, a mikor a haláltól nem félünk? Nem. Nem a fájdalomtól fél az ilyen közvetett öngyilkos,

hanem bizalmatlan a kezével szemben, a testével szemben, önmagával szemben. A modern öngyilkos nem öli meg, hanem megöleti magát. Az ő dolga tehát be van ott fejezve, a hol a sínre hajtja a fejét, mert akkor már leküzdötte az életösztönét, a melyet maga a test, a brutális és ostoba test nem tud leküzdeni soha, csak az örületben. És még ha felületes vizsgálatra úgy látszik is, hogy a fájdalomtól fél az ember, ez is csak a mi igazunkat bizonyítja, mert a fájdalom nem egyéb, mint az idegrendszer őrtállása a szervezet épsége felett, a megégett ujj azért fáj, hogy észrevegyük, ha elég a kezünk és a haj- és a körömvágás azért nem fáj, mert a természet azt akarta, hogy ezek folyton megújuló, romlandó, törhető, vágható eszközeink legyenek s ép azzal szolgáljanak bennünket, hogy érzéketlenek. Tehát még ha a fájdalom elől menekülne is az öngyilkos, akkor is csak a szervezete épségét védené ezzel, — pedig neki épen az a célja, hogy a szervezetét örökre elrontsa. Ez esetben a fájdalom épen az életet jelenti, a melytől az öngyilkos szabadúlni akar.

És itt következik az a végső eredmény, a melynek mentsége mellett meséltem el a kis foggyökérisztóriát. És ez az, hogy az öngyilkosság *természetes halál*. Logikus és indokolt befejezése egy életnek, a mely megelégelte önmagát. Siettetett halál, de természetes halál. Hosszú és kínos betegség előzi meg, a melyet élet-eltérhetetlenségnek lehet nevezni. Ebben a betegségben meghal, elmúlik az élet, maga az élet, a mely tulajdonképen önmagának tiszteletéből áll. Aztán megy a meghalt életű ember és tönkretéteti valahol, valamivel, egy robogó vonattal, egy robbanó golyóval, egy zúgó folyóval a

testét s. Hogy tovább menjek: az öngyilkosság az egyetlen természetes halál, mert csak ebben van meg a testi elmúlással egyidejűleg az élet elmúlásába való belenyugvás is. A nagy Nothnagel írt egyszer a halálról és ebben az írásában ki akarta mutatni azt, hogy a haldoklók az utolsó pillanataikban belenyugszanak a halál gondolatába. Gondolatnak, témának: ez a legszebb és legköltőibb gondolat, a mit csak el lehet képzelni. És szálnalmas volt olvasni ennek a zseniális embernek azt a vergődését, a melylyel ezt az állítását nem tudta bizonyítani. Kellett, hogy az lebegjen a szeme előtt, hogy még ha ez az állítása tudomány-ellenes és bebizonyíthatatlan is, ez a legszebb és legértékesebb hazugság, a mit egy nagy orvos ajándékba adhat az emberiségnek. Vele szemben pedig Mecsnikoff bebizonyította, hogy nincs természetes halál, mert a test előbb öregszik meg és pusztul el, mint maga az élet, az ember. És ő azt az ideális állapotot, hogy az ember akkor haljon meg, a mikor már akar, az emberi élet meghosszabbításával véli elérhetőnek, — az ő egész fagocita-elmélete, a melyből végül szellemes és sok mindenre alkalmas hipotézis lett az orvosok kezében — tulajdonképen nem volt egyéb, mint az első tudományos lépés az emberi élet meghosszabbítására, a halál lejtőjének lankásabbá tételére. Azt akarta, hogy mire a test elfárad, az emberi életösztön is elfáradjon. És íme, ezt az állapotot megtaláljuk minden szegény cselédnél, a ki gyufát ivott. Nem ez a természetes halál? Szabad-e tragikus halálnak nevezni az öngyilkosságot ugyanakkor, mikor a betegség okozta halált természetesnek nevezzük? Az a tragikum, mikor magam megyek elmúlni, mert már elég volt? És nem inkább az,

hogy harmincz éves koromban nekem esik a tüdővész és lemészárol, mikor élni szeretnék és ordítok és kapálózom ellene és harapom a párnámat?

És itt térek vissza a jó öreg Halmos Izorhoz és az ő ötezer koronájához. Adja azt a pénzt a tüdővészeseknek. Hagyja az öngyilkosokat békében. Mert boldog az az ember, a kinek az élete előbb halt meg, mint a teste és az a boldogtalan és azé minden pénz és minden könny és minden száanalom, a kiből eleven az élet, mikor a teste meghal.

Találmányok.

Jámbor kiránduló, most megint itt a tavasz és megint süt a nap, most megint láthatod a bárót a czinkotai országúton mumusnak öltözve ülni a negyvenöt lóerős automobilján és száguldani hatvan kilométerrel, miközben azt hiszi, hogy kétszázal száguld. A miért telefújja a tüdődet porral és az elégett olaj füstjével, ne gyalázd a bárót, jámbor kiránduló, mert ő nem tehet róla, szegény. Ő se gondolta így, a mikor legelőször beleült a negyvenötösbe, ő csak azért vette ezt, mert gróf Kamásli negyvenest vett. Ha szétnézel Pesten az úgynevezett automobilkörökben, csupa nagy gépet láatsz. Ha minden téren azt keresgéljük, hogy mi jellemzi társadalmunkat, erről sem szabad megfeledkezni. Városi közlekedésünk iszonyú rendetlensége, a városnak magának kicsiny volta, országutaink gyalázatossága semmielv sem indokolta azt, hogy azok, a kik először szereztek automobilt, ilyen hatalmas szörnyetegeket vegyenek. Az ilyen szörnyeteg azonkívül rengeteg pénzt emészt. Ha a tulajdonos nem ért a géphez és mindent a soffőr vásárol be, belekerül az ilyen gép fenntartása évenként tizenöt-tizennyolcz-ezer koronába. Ha a tulajdonos ért hozzá, akkor húszezerbe is, mert akkor a soffőr nem azt mondja,

hogy olajat vettem, hanem azt, hogy valami új olaj-találmányt vettem, a mi drágább, de jobb, mert nem csinál rövidzárlatot a gyertyánál. De azért mindenki szörnyeteget vett, mert a földolog az volt, hogy az övé nagyobb legyen, mint a másiké. Versenyeztek azon a téren, hogy ki ül az emeleti páholyban, ki a földszintiben, kinek a felesége jár drágább ruhában, kinek az estélye kerül több ezerbe, természetes hát, hogy boldogok voltak, mikor új küzdőporond, új versenypálya nyílt számukra: a lóerő mennyisége. Dehogy nézték ők, hogy hány lóerő kell városi használatra, hány a túrákra. Mindig csak azt nézték, hogy báró Grünspan hány lóerőset vett. És akkor ők öttel többet vettek. Nem tudok róla, de biztosra veszem, hogy megtörtént, nem is egyszer: a méltóságos úr bement az automobilereskedőhöz és azt mondta: adjon nekem egy ezerlóerőset. És nagyon csudálkozott azon, hogy a gyárak legfőlebb száz-százhusz lóerőset csinálnak a publikum számára. Mért ne lehetne százötven? Vagy háromszáz? Vagy ezer? Megfizetem. A jó francziák, a kik legelőször vadultak neki az autósportnak, azt mondják, hogy a gyorsaság láza ragadta el őket. Itt, Pesten, a henczegés láza fejlesztette ki ezt a sportot. Ha itt egyáltalán volna ipar, tehát automobil-ipar is, akkor itt csinálták volna az első ezerlóerős kocsit.

De nem erről volt szó. Arról volt szó, hogy a báró gyorsan megy és egyre gyorsabban akar menni. Ez a gyorsaságláz, ez a *folie de la vitesse* azelőtt ismeretlen fogalom volt. A négy jóvérű ló, a mely csak úgy repül, nem volt a kezdete ennek. Mert abban az örömben, a mit a repülő négyesfogat okozott, két más elem dominált: a gazda büszkesége,

és a jó kocsis mesterségbeli önérzete. Maga a terben való gyors előrehaladás csak harmadsorban jött tekintetbe. Az átlagember még ma se szereti a nagyon gyorsan rohanó vonatot. Még ha nem is kap tőle tengeri betegséget, kényelmetlenül érzi magát benne. A gyorsaság örületét, a cél nélküli, az *an und für sich* sietést az automobil hozta. És nem lehet eltagadni, hogy ezen a ponton az emberiség mégis csak gazdagodott, ha egyébbel nem, egy megvalósíthatatlan álommal. Az emberiség igazi nagy gazdagságai pedig mindig a megvalósíthatatlan álmok voltak; szerény nézetem szerint sohasem a megvalósult ábrándok gazdagították igazán a világot, sőt erős hitem, hogy a gőzgép, a telegráf és telefon egyszerűen a fejlődés szükségképeni jelenségei voltak és semmiképen sem dicsőségei az emberi szellemnek. Ezt úgy értem, hogy a modern társadalom különös berendezkedésével ép úgy meg kellett jönni a telefonnak, mint a hogy megjön a sokat zongorázó embernél az, hogy megkeménykedik a bőre az ujjai hegyén és meg kellett jönni a gőzgépnek ép úgy, mint a hogy megjött a fekete szín a négerek bőrébe, mert a forró égőv alatt éltek és évezredek át sütötte meztelen testüket a nap. A mi az emberiségnek nagyon kell, azt megkapja a természettől ingyen, minden dicsőség és egyéb handabanda nélkül — és ha Bell nem találta volna fel a telefont, feltalálta volna más. Fordítva érthetőbb, ha kérdés formájában teszszük fel: vajjon azt gondolják-e, hogy ha Bell nem született volna, most nem volna telefon? Dehogy nem volna. Mert a telefont nem Bell találta fel, hanem az emberiség, a melynek szüksége volt rá. Amire az emberiségnek bizonyos időben elvitathatatlanul szüksége van, az

feltalálódik és — bocsánat az erős szóért, de nem mint magánember, hanem mint emberiség henczegek — a feltaláló nem egyéb, mint az én szükségleteim kielégítésére kiküldött rabszolgám, a kinek, ha ugyan nem az iskolakönyvek kicsinyes entuziazmusával nézzük a dolgot, semmi érdeme nincs a körül, hogy én most telefonálok és gőzmozdonyral huzatom magamat. Hogy csak egyetlen nagyon egyszerű érvet hozzak fel e mellett a sok közül : az ilyen nagyon szükséges találmányok feltalálásánál rendszerint nem is egy, hanem tíz-húsz név kerül forgalomba, tíz-húsz ember találja fel egyszerre egy és ugyanazt a dolgot és néhány száz marad névtelenül, a ki szintén dolgozott rajta, de eredménytelenül. Amerika felfedezése sem az, a minek az iskolában tanultam : szerencsés véletlen műve vagy Kolumbusz Kristóf nagy elméjének és hősiek bátorságának eredménye, hanem Európa terjeszkedési vágyának a kielégülése, a mi Kolumbusz Kristóf nélkül is megtörtént volna ; viszont valószínű az, hogy ha Amerikát nem fedezték volna fel, akkor a gőzhajó felfedezése is váratott volna magára, mert Amerika nélkül nem volt olyan nagy szükség a gőzhajóra, mint a mily nagy szükség lett rá, a mikor óriási tengeri utakról lett egyszerre szó. Hogy pedig milyenek azok az utak, a melyek a szükségletek ilyen kielégítéséhez vezetnek, arra is van egy érdekes példa. A khinin nevű szerről tudjuk, hogy kitűnő ellenszere a láznak. Ezt a szert úgy találták fel valamikor régen a XVII. században, hogy Amerika vad rengetegekben az angolok meglátták a benszülötteket, a mikor hideglelés ellen a khinafa héjját rágták. A többi már egyszerű volt. A khinafa héjját megszáritva, porrátörve hozták forgalomba, majd utóbb

már csak azt vonták ki belőle, a mire a betegnek szüksége volt és így lett belőle orvosság, por. De azok a benszülöttek, azok hogy jöttek arra a gondolatra, hogy ha valakinek láza van, oda kell menni egy fához és sem a levelét, sem a virágját, sem a gyümölcsét, hanem éppen a kérgét kell leszedni róla, azt sem kell megenni, csak éppen megrágni és kiszopni? És miért éppen ahhoz a fához mentek? Előbb végigpróbálták az összes fák levelét, gyümölcsét, gyökerét, héjját, a mig megállapodtak a khinafában? Bármily furcsán hangozzék is, körülbelül így van. Az embernek igen régi, állati vonása, hogy kínjában, tehetetlen dühében harap. Ez még abból a korból maradt rá, a mikor a fogaival védekezett bizonyos ellenségei ellen s így a láthatatlan, a nem létező ellenség: a kínzó fájdalom ellen is. Ma is rág dühében, kínjában az ember. Az a szegény, lázban kínlódó benszülött ott az erdőben kínjában nekiment a fáknek és azokat rágta. Egészen addig, a mig rá nem jött, hogy ha a khinafát rágta, jobban lett. Így lett szegényből feltaláló. Bizonyos, hogy a természet ölen még ezer meg ezer lázcsillapító szer szunnyad, a mit nem is ismerünk. De mivel kínunkban rágunk, hát azt a szert fedeztük fel, a mit rágás útján lehetett felfedezni. Kicsiben ez a képe minden találmánynak minden »zseniális«, »dicsőséges«, »az emberi szellem hatalmát ékesen hirdető« új életmegkönnyebbitő eszköznek. Marconi mester az emberi értékek igaz mérlegén megmérve semmivel sem különb legény annál a szegény hideglelés ecuadori benszülöttnél, a ki kínjában dicső lángész lett. Csak ő a villamos áramot rágta kínjában, a mig a drótnélküli telegrafálást fel nem fedezte.

Vissza kell térnünk az automobilhoz. Azt mond-

tuk, hogy a gyorsaság örületével gazdagította az emberiséget. A mai anyagokkal és az emberi test mai állapotában a gyorsaság fokozása majdnem lehetetlen. Az automobil hajtó-alkatrészei a legellentállóbb öntvényekből készülnek, a changement-szekrény egymásba kapaszkodó fogaskerekei állandóan a legfinomabb zsír- és olajkeverékben úsznak, az úgynevezett differenciál-tengelyrendszerrel — merném mondani — még a centrifugális erő törvénye is meg van csalva a gyors fordulatoknál, de abban a pillanatban, a mikor egy ilyen tökéletes, remekbe készült automobil a maximális sebességgel fut, mindezek a ravasz találmányok, mindezek a nagyszerű és drága érczöntvények pont annyit érnek, mint a papíros és a száraz falevél, mert mindezek az anyagok és szerkezetek egy sokkal, sokkal lassúbb mozgásrendszerben — hogy úgy mondjuk — nőttek fel és egyelőre még csak halvány kilátás sincs arra, hogy földi anyagokból olyan gépet lehessen előállítani, a mely megállja a sarat ekkora sebesség mellett. Maga az ember pedig már azt a sebességet sem bírja, a mit az automobil már elért: mesterséges légzés, bűvárjelmez kell azoknak a mérnököknek, a kik a gyárak próbapályáin a nagy sebességeket kipróbálják. Tehát, ha becsületesen kell ítélkeznünk a gyorsasági vágyról, be kell vallanunk, hogy ez idő szerint ez még csak álom, még pedig olyan álom, a melynek megvalósulása majdnem lehetetlen. És ez az igazi gazdagodása az emberi életnek. Kicsiben, gyerekesben ez az álom mindazokat a tulajdonságokat mutatja, a miket az emberiség nagy álomkincsei mutatnak, ezek közt a legnagyobb, a krisztusi álom: a szeretet. A világot egybefoglaló szeretet ép oly megvalósíthatatal-

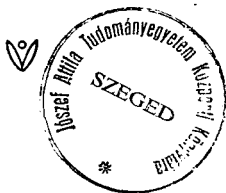
és ép azokból az okokból megvalósíthatatlan álma az emberiségnek, mint a határtalan gyorsaság a mozgásban. Ehhez sem elég erős az anyag, ehhez is gyöngé az ember. De a krisztusi álom ép azért maradt kétezer év után is olyan friss és illatos és olyan hódító, mint az első napjaiban volt, mert magában hordta és hordja a megvalósíthatatlanság fájdalmas és örökkön izgató gondolatát. És hogy ettől a halhatatlan nagy gondolattól megint mérföldeket ugorjunk a mi kis gondolatunkig: a végtelenig fokozott gyorsaságig, ennek is az az ereje, hogy nem nekünk, embereknek való. Az ilyen ábrándok tulajdonképen nem egyebek, mint elképzelései egy szebb, erősebb és nagyobb emberiségnek, a mely meg tudná valósítani ezeket. A magunk gyöngeségének fájdalmas felismerései ezek, gyönyörű önvallomások, a melyek egy lehetetlen célért való rettenetes, de soha fel nem adott és soha föl nem adható küzdelemben nyilvánulnak. Ezen a ponton talán már világosan áll az olvasó előtt a már feltalált, a teljesedésbe ment dolgok végtelen kicsisége és rongyos szegénysége azoknak a dolgoknak a kiapadhatatlan gazdagságával szemben, a melyek örök vágyat, örök küzdelmet jelentenek. És talán így elhiszszük valahogy egymásnak, hogy az ember életének a tartalmát, a lényegét ezek a gondolatok gazdagítják, ezek teszik telibbé és végigélni érdemesebbé az életet, mint a dicső feltalálók állítólag boldogító eredményei. Ma, a villamosság, a szérumok és a gondolatszabadság századában egy könnyel sem kevesebb a szenvedés, mint ezer évvel ezelőtt volt. Ez bizonyos. De néhány álommal gazdagabb az élet és ezért bizonyos az is, hogy érdemesebb ma élni, mint a milyen érdemes volt élni ezer évvel ezelőtt.

Bocsánat, hogy a czinkotai országúton száguldó báró láttára ezek a keserű dolgok jutottak eszembe, de én értem a bárót és nem haragszom rá. Bármennyire gazdag, elbizakodott, ostoba és komisz a báró, kénytelen-kelletlen velem álmodja a mi közös nagy álmainkat, mikor azt mondja a soffőrnek, hogy: gyorsabban. És ha egyébért nem is, ezért szeretnem kell őt.

TARTALOM.

	Oldal.
Pilóták a mulatóban	3
A színész mint nevelő	10
Egy rendőr	16
A pletyka	24
Királyok közt	33
A Richárd kabátja	41
Három kis eset	49
Honnan jött a doktor?	58
Kártya	66
Pesti menazséria	74
Tutisták és nimolisták	82
Egy kávéház	90
Öngyilkosság	98
Találmányok	107

A 91698